

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi vammaispalvelulain 2 §:n muuttamisesta

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi vammaispalvelulakia. Esityksen tarkoituksena on varmistaa, että vammaispalveluiden saatavuus ja rahoitus voidaan turvata vammaisten henkilöiden oikeuksia edistävällä tavalla. Esityksen mukaan lakiin lisättäisiin elämänvaiheita koskeva säännös, jonka tarkoituksena on auttaa arvioimaan, milloin eri elämänvaiheissa olevan henkilön avun ja tuen tarpeeseen tulee vastata vammaispalvelulain mukaisilla palveluilla.

Esitys liittyy valtion vuoden 2026 talousarvioesitykseen ja on tarkoitettu käsiteltäväksi sen yhteydessä.

Ehdotettu laki on tarkoitettu tulemaan voimaan 1.1.2026.

SISÄLLYS

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ	1
PERUSTELUT	3
1 Asian tausta ja valmistelu	3
1.1 Tausta	3
1.2 Valmistelu	3
2 Nykytila ja sen arviointi	3
2.1 Soveltamisalan tarkentamista koskevan esityksen HE 122/2024 vp eduskuntakäsittely	3
2.1.1 Elämänvaiheita koskeva sääntely	3
2.1.2 Eduskunnan tekemien muutosten vaikutus rahoitukseen	4
2.2 HE 122/2024 vp: toimeenpano ja seuranta	5
2.3 YK:n vammaisten oikeuksien komitean suositus	5
3 Tavoitteet	6
4 Ehdotukset ja niiden vaikutukset	6
4.1 Keskeiset ehdotukset	6
4.2 Pääasialliset vaikutukset	6
4.2.1 Taloudelliset vaikutukset	6
4.2.2 Vaikutukset viranomaisten toimintaan	7
4.2.3 Vaikutukset perus- ja ihmisoikeuksiin	8
4.2.4 Yhteisvaikutukset	13
5 Muut toteuttamisvaihtoehdot	13
5.1 Vaihtoehdot ja niiden vaikutukset	13
5.2 Ulkomaiden lainsäädäntö ja muut ulkomailla käytetyt keinot	14
6 Lausuntopalaute	14
6.1 Lausuntokierroksen palaute	14
6.2 Jatkovalmistelu	16
6.3 Valtioneuvoston oikeuskanslerin ennakkotarkastus	16
7 Säännöskohtaiset perustelut	17
8 Voimaantulo	28
9 Toimeenpano ja seuranta	28
10 Suhde muihin esityksiin	28
10.1 Suhde talousarvioesitykseen	28
11 Suhde perustuslakiin ja säätämisyjärjestys	29
11.1 Johdanto	29
11.2 Perustuslakivaliokunnan lausunto	29
11.3 Valmistelun eri vaiheisiin liittyvät elämänvaiheita koskevat säännösehdotukset	30
11.4 Subjektiivisten ja määrärahasidonnaisten oikeuksien merkitys oikeusturvan kannalta	32
11.5 Esityksen suhde YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien sopimukseen	34
LAKIEHDOTUS	36
Laki vammaispalvelulain 2 §:n muuttamisesta	36
LIITE	38
RINNAKKAISTEKSTI	38
Laki vammaispalvelulain 2 §:n muuttamisesta	38

PERUSTELUT

1 Asian tausta ja valmistelu

1.1 Tausta

Petteri Orpon hallituksen ohjelmaan sisältyy kirjaus kiireellisestä lainvalmistelusta, jolla turvataan vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutuminen ja palveluiden saatavuus. Hallitus antoi eduskunnalle vammaispalvelulain soveltamisalan tarkentamista koskevan esityksen (HE 122/2024 vp) syksyllä 2024. Eduskunta hyväksyi ehdotetut tarkennukset elämänvaiheita koskevaa säännösehdoista lukuun ottamatta ja ne tulivat voimaan 1.1.2025.

Hallitus ehdottaa täsmennettäväksi edelleen vammaispalvelulakia siten, että se säilyy erityislakina perustuslakivaliokunnan viitoittamalla tavalla. Samalla turvataan vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutuminen ja palveluiden saatavuus.

1.2 Valmistelu

Hallituksen esitys on valmisteltu virkatyönä sosiaali- ja terveystieteiden ministeriössä (jäljempänä *STM*).

Esityksen valmistelussa on tehty yhteistyötä Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (jäljempänä *THL*) asiantuntijoiden kanssa. Taloudellisten vaikutusten arviointi on tehty yhteistyössä valtiovarainministeriön asiantuntijoiden kanssa.

Hallituksen esityksen luonnoksesta järjestettiin lausuntokierros 12.5.-23.6.2025. Lausuntoa pyydettiin yhteensä 121 taholta, minkä lisäksi kaikilla halukkailla oli mahdollisuus antaa lausuntonsa Lausuntopalvelu.fi -palvelussa. Lausuntokierroksen aikana STM järjesti esityksestä kaikille avoimen esittelyn Verkostoituvat vammaispalvelut -foorumilla sekä lisäksi erillisen kuulemistilaisuuden Vammaisfoorumin jäsenjärjestöille. Valtioneuvoston oikeuskansleri on tehnyt esityksen ennakkotarkastuksen 9.9.2025. Esitystä koskevat asiakirjat on saatavilla osoitteessa valtioneuvosto.fi/hankkeet tunnuksilla STM041:00/2025 ja VN/9727/2025.

2 Nykytila ja sen arviointi

Hallituksen esityksen tarkoituksena on tarkentaa edelleen vammaispalvelulain soveltamisalaa aiempien esitysten pohjalta. Uutta vammaispalvelulakia koskevassa hallituksen esityksessä (HE 191/2022 vp), sen voimaantulon lykkäämistä koskevassa esityksessä (HE 9/2023 vp) sekä vuonna 2024 annetussa soveltamisalan tarkentamista koskevassa hallituksen esityksessä (HE 122/2024 vp) on kuvattu laajasti vammaisten henkilöiden palveluita koskeva nykytila ja lainsäädäntö sekä vammaispalvelulain valmistelun aiemmat vaiheet. Tässä esityksessä täydennetään nykytilaa koskevia tietoja siltä osin, kun tilanne on muuttunut tai kun tilannetta ei ole aiemmin kuvattu.

2.1 Soveltamisalan tarkentamista koskevan esityksen HE 122/2024 vp eduskuntakäsittely

2.1.1 Elämänvaiheita koskeva sääntely

Hallituksen esityksessä 122/2024 vp soveltamisalaa ehdotettiin tarkennettavaksi muun muassa lisäämällä vammaispalvelulain 2 §:ään uusi 3 momentti, jonka mukaan vammaispalvelulain mukaisia palveluita järjestettäisiin vammaiselle henkilölle vain, jos hänen välttämätön avun ja tuen tarpeensa poikkeaa siitä, mikä on henkilön elämänvaiheessa tavanomainen tarve.

Perustuslakivaliokunta piti hallituksen esitystä koskevassa lausunnossaan (PeVL 44/2024 vp) elämänvaiheisiin kiinnittyviä arviointiperusteita hyväksyttävänä. Perustuslakivaliokunta katsoi kuitenkin, että hallituksen esityksessä elämänvaiheista esitetyt perustelut huomioidenkin lakiehdotuksen elämänvaiheita koskeva 2 §:n 3 momentin säännös oli huomattavan avoin ja tulkinnanvarainen, joten sitä olisi tullut vielä täsmentää. Tällainen täsmentäminen olisi voitu perustuslakivaliokunnan lausunnon mukaan tehdä esimerkiksi säätämällä laissa nyt vain esityksen perusteluissa kuvatuista elämänvaiheista tavanomaisen tarpeen arvioinnin kannalta merkityksellisistä seikoista ja viittauksin esimerkiksi vammaispalvelulain 1 §:ssä mainittuihin seikkoihin.

Sosiaali- ja terveysvaliokunta totesi mietinnössään (StVM 28/2024 vp), että vammaispalvelulakiin ehdotettuun 2 §:n 3 momenttiin kytkeytyvät valtiosääntöoikeudelliset ongelmat liittyvät kysymyksiin, jotka tulisi ratkaista eduskuntakäsittelyn sijaan osana ministeriötasolla tapahtuvaa huolellista perusvalmistelua. Valiokunta katsoi, ettei perustuslakivaliokunnan esittämiä täsmennyksiä ollut mahdollista tehdä eduskuntakäsittelyn aikana ottaen huomioon lain suunniteltu voimaantulo vuoden 2025 alussa ja talousarvioesitykseen liittyville esityksille asetettu määräaika. Tämän vuoksi valiokunta ehdotti, että 3 momentti poistettaisiin lakiehdotuksesta. Eduskunta hyväksyi valiokunnan ehdotuksen.

Sosiaali- ja terveysvaliokunta piti kuitenkin elämänvaiheisiin kytkeytyvää tavanomaisen tarpeen ja vamman tai sairauden aiheuttaman toimintarajoitteen aiheuttaman erityisen tarpeen erottelua sinänsä kannatettavana.

Sosiaali- ja terveysvaliokunta korosti mietinnössään (s. 7), että vaikka nimenomainen elämänvaihetta koskeva 2 §:n 3 momentti poistettiin soveltamisalapykälästä, asiakkaan palvelutarpeen arviointia ja asiakassuunnitelmaa tehtäessä tulee ottaa huomioon henkilön elämänvaihe ja elämäntilanne. Valiokunta totesi edelleen, että esityksen (s. 71) mukaan säännös pohjautuu aikaisemman lainsäädännön soveltamiskäytännössä palvelutarpeen arviointia jo ohjanneisiin periaatteisiin, jotka on tunnistettu myös oikeuskäytännössä. Lisäksi valiokunta painotti, että soveltamisalasäännökseen tehty muut tarkennukset ensisijaisen lainsäädännön ja vammaispalvelulain suhteesta sekä jäljempänä käsiteltävät asiakasmaksuja koskevat muutokset korostavat vammaispalvelulain toimeenpanoa erityislakina.

Valiokunta kuitenkin totesi, että momentin poistaminen voi joissain tilanteissa johtaa asiakassiirtymiin erityisesti ikääntyneiden palveluista vammaispalveluiden piiriin ja sillä voi olla jäljempänä kuvattuja kustannusvaikutuksia hyvinvointialueille. Valiokunta painotti, että soveltamisalasäännöksen ja momentin poistamisen vaikutukset selviävät vasta lain toimeenpanossa ja piti siksi tärkeänä, että lain soveltamista ja sen vaikutuksia seurataan.

2.1.2 Eduskunnan tekemien muutosten vaikutus rahoitukseen

Sosiaali- ja terveysvaliokunnan mietinnön mukaan valtiovarainministeriö totesi valiokunnalle antamassaan selvityksessä, että hyvinvointialueiden rahoituksesta annetun lain (617/2021, jäljempänä rahoituslaki) 9 § edellyttää, että velvoitemuutokset otetaan varainhoitovuodelle rahoitusta määritettäessä täysimääräisesti (nettokustannus) huomioon. Tämän vuoksi myös eduskuntakäsittelyssä tehtyjen muutosten vaikutus tuli valiokunnan näkemyksen mukaan huomioida rahoituksessa muutoksen voimaantulosta lähtien.

Lakiehdotuksen toimeenpanoon varattiin eduskuntakäsittelyssä toimeenpanon edellytysten varmistamiseksi yhteensä 45 miljoonaa euroa vuodelle 2025. Lisäys hallituksen esityksessä ehdotettuun oli siten 20,2 miljoonaa euroa jo varatun 24,8 miljoonan euron lisäksi.

2.2 HE 122/2024 vp: toimeenpano ja seuranta

Eduskunta antoi soveltamisalan tarkentamista koskevasta esityksestä muun muassa seuraavat lausumat:

1. Eduskunta edellyttää, että valtioneuvosto seuraa ja arvioi kiireellisesti vammaispalvelulain vaikutuksia ja ryhtyy toimenpiteisiin lain yksittäisten säännösten ja soveltamisalasäännöksen täsmentämiseksi, jos se on tarpeen lain säilymiseksi vammaisille henkilöille tarkoitettuna erityislakina.
2. Eduskunta edellyttää, että valtioneuvosto varmistaa hyvinvointialueiden rahoituksesta annetun lain 9 §:n edellyttämällä tavalla lain voimaantulosta lähtien hyvinvointialueille riittävät resurssit vammaisten henkilöiden palvelujen turvaamiseksi.

Vammaispalvelulain toimeenpanoa tuetaan erityisesti THL:n ylläpitämän Vammaispalvelujen käsikirjan avulla. Lisäksi ministeriö on julkaissut vammaispalvelulain soveltamisalaa koskevista 1.1.2025 voimaan tulleista säännöksistä soveltamisohjeen ja järjestänyt toimeenpanon koulutusta. Lisäksi THL on aloittanut STM:n toimeksiannosta uuden vammaispalvelulain toteutumisen seurannan.

2.3 YK:n vammaisten oikeuksien komitean suositus

Yhdistyneiden kansakuntien (YK) yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista on tullut valtionsisäisesti voimaan Suomessa kesäkuussa 2016 (SopS 27/2016). Sopimuksen sisältöä on kuvattu laajemmin hallituksen esityksessä 191/2022 vp.

YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien komitea on tutkinut Suomen ensimmäisen raportin vammaisten henkilöiden oikeuksista tehdyn yleissopimuksen täytäntöönpanosta. Komitea julkisti 3.9.2025 [loppupäätelmänsä ja suosituksensa](#) (CRPD/C/FIN/CO/1).

Tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta koskevan 5 artiklan osalta (suositusten kohdat 8 c ja d) komitea toteaa huolestuneena, että vammaispalvelulain 2 §:ään ehdotetut muutokset saattavat sulkea monia vammaisia henkilöitä pois yleissopimuksen edellyttämistä palveluista. Komitean mukaan pyrkimys erotella tavanomaisesti kyseiseen elämänvaiheeseen liittyvät avun ja tuen tarpeet niistä tarpeista, joihin vastataan vammaispalvelulain mukaisilla palveluilla, olisi ehdotetussa muodossaan syrjivä iän perusteella ja olisi ristiriidassa yleissopimuksen 1 artiklan kanssa. Komitean kuulemisen aikaan esityksestä ja siihen sisältyvistä säännösehdoituksista oli käytettävissä vasta lausuntoversio jatkovalmistelun ollessa vielä käynnissä.

Komitea suosittelee (suositusten kohdat 9 c ja d) varmistamaan, että vammaispalvelulain 2 § takaa kaikkien yleissopimuksen mukaisten vammaisoikeuksien saatavuuden. Komitea suosittelee myös pidättäytymään ottamasta käyttöön "elämänvaihe" -kriteerejä vammaispalvelulaissa.

Vammaisten oikeuksien sopimus on lakina voimassa Suomessa ja suoraan sovellettavaa oikeutta. Vammaisten oikeuksien sopimuksen 1 artiklassa määritellään sopimuksen tarkoitus. Artikla sisältää myös vammaisen henkilön määritelmän.

Sopimuksen tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta koskevan 5 artiklan 1 kohdassa määrätään, että kaikki henkilöt ovat yhdenvertaisia lain edessä ja lain mukaan ja ovat oikeutettuja ilman minkäänlaista syrjintää yhdenvertaiseen lakiin perustuvaan suojaan ja yhdenvertaisiin lakiin perustuviin etuihin.

Saman artiklan 4 kohdassa määrätään, että erityistoimia, jotka ovat tarpeen vammaisten henkilöiden tosiasiallisen yhdenvertaisuuden jouduttamiseksi tai saavuttamiseksi, ei katsota tämän yleissopimuksen tarkoittamaksi syrjinnäksi.

Ihmisoikeussopimusten valvontaelinten yleiskommentit sopimuksissa turvattujen oikeuksien tarkemmasta sisällöstä eivät ole oikeudellisesti sitovia, mutta niillä voi olla poliittisen merkityksen lisäksi myös oikeudellista merkitystä oikeuksien tulkinnan kannalta. YK:n vammaisten oikeuksien komitea on suositusta antaessaan arvioinut elämänvaiheita koskevan säännöksen merkitystä vammaisten ihmisten oikeuksiin irrallisena säännöksenä ilman, että se olisi ottanut huomioon Suomen lainsäädännön kokonaisuutta, joka yhdessä turvaa vammaisten ihmisten oikeuksien toteutumista. Vammaisten ihmisten oikeuksien toteutumiseen vaikuttaa palveluiden järjestämistä koskevan yleis- ja erityislainsäädännön lisäksi hyvinvointialueiden järjestämisvastuuta koskevat säännökset.

3 Tavoitteet

Esityksen tavoitteena on tarkentaa vammaispalvelulain soveltamisalaa koskevaa säännöstä siten, että voidaan varmistaa vammaispalvelulain säilyminen vammaisille henkilöille tarkoitettuna erityislakina, joka turvaa eri elämänvaiheissa elävien vammaisten henkilöiden erityispalveluiden saatavuuden sekä perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen. Tavoitteena on myös turvata hyvinvointialueiden edellytykset rahoittaa vammaispalvelut.

4 Ehdotukset ja niiden vaikutukset

4.1 Keskeiset ehdotukset

Esityksessä ehdotetaan täydennettäväksi vammaispalvelulain soveltamisalapykälää siten, että siihen lisätään uusi elämänvaiheita koskeva säännös. Muutoksen tarkoituksena on auttaa erottamaan eri elämänvaiheisiin tavanomaisesti kuuluva avun ja tuen tarve sellaisesta vamman tai sairauden aiheuttamasta välttämättömästä avun ja tuen tarpeesta, johon tulee vastata vammaispalvelulain mukaisilla palveluilla.

4.2 Pääasialliset vaikutukset

4.2.1 Taloudelliset vaikutukset

Vuonna 2024 annetussa hallituksen esityksessä (HE 122/2024 vp) ehdotettiin täsmennettäväksi uuden vammaispalvelulain (675/2023) soveltamisalasäännöstä, koska uuden lain eduskuntakäsittelyssä oli poistettu alkuperäiseen hallituksen esitykseen (HE 191/2022 vp) sisältynyt ikääntymisrajaus.

Soveltamisalaan ehdotettiin useita tarkennuksia:

- Esityksessä korostettiin yleislakien mukaisten palveluiden ensisijaisuutta. Esitykseen sisältyi säännös, jonka mukaan palveluiden saatavuus tai maksuttomuus eivät olisi ohjaavia tekijöitä arvioitaessa sitä, myönnetäänkö henkilölle yleislain (sosiaalihuoltolaki (1301/2014)) vai erityislain (vammaispalvelulaki) mukaisia palveluita. Valinnan tuli esityksen mukaan perustua asiakkaan yksilöllisen palvelutarpeen arvioinnin perusteella todettuun palvelutarpeeseen.

- Vammaispalvelulain mukaisia palveluita olisi esityksen mukaan tullut järjestää vammaiselle henkilölle vain, jos hänen välttämätön avun ja tuen tarpeensa poikkeaa siitä, mikä on henkilön elämänvaiheessa tavanomainen tarve.

Näiden muutosehdotusten tarkoituksena oli varmistaa, että vammaispalvelulain mukaisia palveluita järjestettäisiin vain sellaisissa erityisestä tarpeesta johtuvissa tilanteissa, joihin ensisijaisen lainsäädännön mukaiset palvelut eivät ole riittäviä ja sopivia. Hallituksen esityksessä (HE 122/2024 vp) arvioitiin, että esityksessä soveltamisalaan ehdotettujen tarkennusten myötä tämä tavoite saavutetaan ja asiakkaat ohjautuvat yleislain (sosiaalihuoltolaki) ja erityislain (vammaispalvelulaki) piiriin suunnilleen samassa suhteessa, kuin uutta vammaispalvelulakia koskeneen alkuperäisen hallituksen esityksen (191/2022 vp) mukaan.

Eduskuntakäsittelyssä elämänvaihetta koskeva säännös poistettiin, koska sitä ei ollut aikataulusyistä mahdollista valmistella uudestaan osana eduskuntakäsittelyä. Sosiaali- ja terveysvaliokunta kuitenkin korosti, että vaikka nimenomainen elämänvaihetta koskeva momentti poistettiin soveltamisalapykälästä, asiakkaan palvelutarpeen arviointia ja asiakassuunnitelmaa tehtäessä tulee edelleen ottaa huomioon henkilön elämänvaihe ja elämäntilanne.

Soveltamisalasäännökseen tehdyt muut tarkennukset ohjaavat vammaispalvelun toimeenpanoa erityislakina. Eduskuntakäsittelyssä kuitenkin todettiin, että elämänvaihetta koskevan momentin poistaminen voi joissain tilanteissa johtaa asiakassiirtymiin yleislain palveluista vammaispalveluiden piiriin, millä olisi kustannusvaikutuksia hyvinvointialueille. Tämän vuoksi eduskuntakäsittelyssä varattiin 20,2 miljoonaa euroa toimeenpanon edellytysten vahvistamiseksi sen lisäksi, mitä uudistuksen toimeenpanoon muutoin tarvittiin.

Tässä esityksessä soveltamisalaa ehdotetaan täydennettäväksi elämänvaihetta koskevalla säännöksellä. Ehdotettavan muutoksen tarkoituksena on kirjata lakiin eduskunnan aiemmissa käsittelyissä ilmaisema tahto vammaispalvelulain pysymisestä erityislakina. Säännös ohjaisi yhdessä aiemmin hyväksytyjen säännösten kanssa lain valinnassa yleis- ja erityislain välillä. Elämänvaihetta koskevan momentin poistamisella eduskunnassa ei ollut tarkoitus lisätä vammaispalvelulain piiriin tulevien henkilöiden määrää. Nyt lakiin lisättävän säännöksen vaikutukset ovat vastaavat kuin eduskunnan poistamalla säännöksellä olisi ollut. Säännöksen sisältöä on vain tarkennettu sen soveltamisen helpottamiseksi.

Lakiin ehdotettavan tarkennuksen vuoksi toimeenpanon edellytysten turvaamiseksi varmuuden vuoksi varattu 20,2 miljoonaa euroa voitaisiin vähentää hyvinvointialueiden rahoituksesta vuodesta 2026 lähtien. Tarkennuksen johdosta mahdolliset asiakassiirtymät yleislain palveluista vammaispalveluihin vähenisivät, koska soveltamisalasäännökseen lisättäväksi ehdotettu elämänvaihetta koskeva säännös ohjaisi aiempaa tarkemmin lain valintaa. Ehdotetun soveltamisalakokonaisuuden arvioidaan vastaavan hallituksen esityksen (122/2024 vp) sisältöä.

Tämä arvio perustuu siihen, että nyt ei ehdoteta muutettavaksi eduskunnan jo hyväksymiä soveltamisalaan liittyviä säännöksiä, joilla varmistetaan vammaispalvelulain toimeenpano erityislakina (mm. yleispalvelujen ensisijaisuus).

4.2.2 Vaikutukset viranomaisten toimintaan

Vaikutukset hyvinvointialueiden ja kuntien toimintaan

Lain soveltamisalan tarkentamisen johdosta eri lakien perusteella myönnettävien palveluiden määrä olisi paremmin ennakoitavissa, mikä auttaisi hyvinvointialueita suunnittelemaan ja kohdentamaan palveluita entistä tarkemmin. Soveltamisalan tarkentaminen helpottaisi myös sosiaalihuollon ammattihenkilöiden työtä ja lisäisi päätöksentekijöiden oikeusturvaa. Esityksen tavoitellut vaikutukset näkyisivät erityisesti pidemmällä aikavälillä väestörakenteen muuttuessa. Lyhyellä aikavälillä lain muuttaminen jälleen ja siitä aiheutuva soveltamisohjeiden päivittämisen tarve lisäisivät työtä hyvinvointialueilla.

Vaikutukset valvontaan

Soveltamisalan tarkentamisen yhteydessä ei muutettaisi suoraan palveluiden sisältöä tai valvontaa koskevia säännöksiä. Soveltamisalaa koskevat tarkennukset vaikuttaisivat kuitenkin palveluiden myöntämiseen. Kuten usein valvonnan piiriin kuuluvaa lainsäädäntöä muutettaessa, valvontaan liittyvä työ saattaisi hetkellisesti lisääntyä uuden lainsäädännön toimeenpanon käynnistyessä. Pidemmällä aikavälillä laillisuusvalvonta kuitenkin helpottuisi. Valvonta painottuu ensisijaisesti hyvinvointialueiden tekemään omavalvontaan.

4.2.3 Vaikutukset perus- ja ihmisoikeuksiin

Tämän esityksen perus- ja ihmisoikeusvaikutusten kannalta merkittävimmät säännökset ovat perustuslain yhdenvertaisuutta koskeva 6 §, oikeutta sosiaaliturvaan koskeva 19 §:n 1 ja 3 momentti, oikeusturvaa koskeva 21 § sekä palveluiden turvaamista koskeva 22 §. Ihmisoikeussopimuksista merkittävin on YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus.

Lain soveltamisalapykälään lisättäväksi ehdotettava elämänvaiheita koskeva säännös on osa soveltamisalapykälään sisältyvää säännösten kokonaisuutta, jonka perusteella arvioidaan, miltä osin henkilön palveluihin tulee soveltaa yleislakeihin sisältyviä säännöksiä ja miltä osin tämän erityislain säännöksiä. Koska eduskunnan aiemmin hyväksymät palveluiden riittävyttä ja sopivuutta sekä asiakkaan edun arviointia koskevat säännökset pääosin ohjaavat jo lainvalintaa, elämänvaiheita koskevan säännöksen lisäyksellä lakiin on vähäisiä itsenäisiä vaikutuksia palveluiden käyttäjien asemaan ja toimintamahdollisuuksiin.

Ehdotettu muutos tarkoittaisi, että lakiin kirjataan periaatteet, joita lain soveltamiskäytännössä on jo pitkään noudatettu. Jo tällä hetkellä vammaispalveluita myönnetään vain henkilöille, joiden avun ja tuen tarve poikkeaa kyseessä olevaan elämänvaiheeseen tavanomaisesti kuuluvasta tarpeesta, vaikka siitä ei ole laissa erikseen säädetty. Siksi esityksellä ei arvioida olevan merkittäviä vaikutuksia vammaisten ja iäkkäiden henkilöiden perus- ja ihmisoikeuksiin.

Tarkennetun säännöksen lisääminen lakiin edistäisi kuitenkin palvelunkäyttäjien yhdenvertaisuutta ja parantaisi ennakkollista ja jälkikäteistä oikeusturvaa, koska lainvalinta yleis- ja erityislain välillä eri elämänvaiheissa olisi mahdollista tehdä lakiin perustuen. Professori Janne Salminen on todennut aiempaa säännösehdotusta koskevassa asiantuntijalausunnossaan elämänvaiheita koskevan säännöksen merkityksestä muun muassa näin: ”Sinänsä hallituksen esityksenkin mukaan elämänvaiheesta tavanomaisesta poikkeava palvelutarve on jo osa voimassa olevaa oikeutta siten, että se olisi vaikuttanut myös soveltamiskäytäntöön. Tämä havainto on käsitykseni mukaan oikea. Onkin perusteltua esimerkiksi yhdenvertaisuussyistä ja oikeusturvan kannalta, että siitä säädetään laissa.”

Soveltamisalasäännökseen nyt esitettävä muutos vaikuttaisi osaltaan siten, että vammaispalvelulaki säilyy vammaisille henkilöille tarkoitettuna erityislakina, joka turvaa

vammaisten henkilöiden mahdollisuuden saada itsenäisen elämän ja osallisuuden toteutumisen edellyttämät palvelut. Mikäli lain soveltamisala olisi ehdotettua laajempi ja vammaispalveluita olisi mahdollista saada myös niihin tarpeisiin, joita ihmisillä yleensäkin esiintyy eri elämänvaiheissa vammaisuudesta riippumatta, hyvinvointialueiden mahdollisuudet vastata vammaisten henkilöiden palvelutarpeisiin voisivat vaarantua.

Esityksen tarkoituksena on säilyttää nykyjärjestelmän perusperiaate siitä, että kaikkien henkilöiden sosiaalipalvelut järjestetään lähtökohtaisesti yleislainsäädännön, kuten sosiaalihuoltolain, perusteella. Vammaispalvelulaki on tarkoitettu pienemmälle erityispalveluita tarvitsevalle vammaisten henkilöiden joukolle. Vammaisen henkilön itsemääräämisoikeuden, osallisuuden ja yhdenvertaisuuden toteutuminen edellyttää, että apua ja tukea on mahdollista saada yksilöllisen tarpeen mukaan eri elämänvaiheissa ja niihin liittyvissä kehitysvaiheissa sekä erilaisissa elämäntilanteissa. Vammaispalveluilla on erityisen suuri merkitys henkilöille, jotka ovat riippuvaisia palveluista useissa eri elämänvaiheissa. Muutos auttaisi turvaamaan heidän palvelunsa myös jatkossa väestörakenteen muuttuessa.

YK:n vammaisten oikeuksien komitea ilmaisi Suomelle 3.9.2025 antamissaan suosituksissa huolensa siitä, että vammaispalvelulain 2 §:ään ehdotetut muutokset saattavat sulkea monia vammaisia henkilöitä pois yleissopimuksen edellyttämistä palveluista. Vammaispalvelulain soveltamisalan ulkopuolelle ei kuitenkaan ole rajattu mitään ihmis- tai vammaisryhmää. Vammaispalveluilla on voitava vastata yhdenvertaisesti erilaisista toimintakyvyn rajoitteista johtuviin yksilöllisiin tarpeisiin sekä eri elämänvaiheissa ja erilaisissa elämäntilanteissa elävien vammaisten henkilöiden yksilöllisiin tarpeisiin. Lähtökohtana on henkilön suhde ympäröivään yhteiskuntaan, ei hänen diagnoosinsa. Tämä edistää yhdenvertaisuutta. Jokaiselle vammaispalveluita hakevalle henkilölle on tehtävä yksilöllinen arvio siitä, miltä osin hänen tarpeisiinsa voidaan vastata ensisijaisen lainsäädännön mukaisilla palveluilla ja miltä osin tämän lain mukaisilla palveluilla. Tämä arvio on tärkeä osa palvelutarpeiden arviointiprosessia.

Säännös nostaisi lain tasolle jo nyt noudatettavan periaatteen siitä, että eri elämänvaiheisiin tavanomaisesti kuuluviin avun ja tuen tarpeisiin vastattaisiin yleislain mukaisin palveluin. Tarkennettu elämänvaiheita koskeva säännös auttaisi sekä palvelun tarpeessa olevia henkilöitä että asiantuntijoita arvioimaan, milloin avun ja tuen tarve poikkeaa elämänvaiheeseen tavanomaisesti kuuluvasta tarpeesta. Tämä lisäisi palvelun käyttäjien yhdenvertaisuutta.

Toisaalta ehdotettava elämänvaiheita koskeva säännös saattaisi vaikuttaa erityisesti niiden yksittäisten iäkkäiden henkilöiden asemaan, jotka olisivat ennen säännöksen tarkentamista saattaneet saada maksullisten yleispalveluiden sijaan vammaispalveluita. Soveltamiskäytäntö ja oikeuskäytäntö ovat kuitenkin olleet tiukkoja.

Asiakasmaksut eivät saa missään tilanteessa muodostua palveluiden käytön esteeksi. Sosiaalihuollon maksullisia palveluita käyttävillä henkilöillä on sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain (734/1992) perusteella oikeus maksujen huojennukseen. Muutoksen ei siksi arvioida vaikuttavan kohtuuttomalla tavalla iäkkäiden henkilöiden mahdollisuuteen käyttää tarvitsemiaan palveluita.

Useat lausunnonantajat ovat olleet huolissaan hyvinvointialueiden taloudellisesta tilanteesta ja siitä, voivatko vammaiset henkilöt saada jatkossa vammaispalveluita. Lakiin kirjoitettu elämänvaiheita koskeva säännös auttaisi hyvinvointialueita toteuttamaan järjestämisvastuunsa ja kohdentamaan palveluita paremmin vammaispalvelulain alkuperäisen tarkoituksen mukaisesti niille vammaisille henkilöille, jotka tarvitsevat vamman aiheuttaman toimintarajoitteen johdosta välttämättä vammaispalveluita eri elämänvaiheissa.

Vammaispalveluita saava henkilö saattaa olla erilaisessa asemassa kuin yleislain perusteella palveluita saava henkilö, koska lähes kaikkiin vammaispalveluihin on subjektiivinen oikeus ja palvelut ovat maksuttomia. Erilaiselle kohtelulle on kuitenkin hyväksyttävä peruste, koska vammaispalveluita saavat vammaiset henkilöt ovat riippuvaisia palveluista usein koko elämänsä ajan tai ainakin he käyttävät palveluita pitkiä aikoja. Heidän ei ole mahdollista kasvaa ja kehittyä, elää itsenäistä elämää, opiskella, tehdä töitä tai osallistua muiden ihmisten tavoin ilman palveluita. Perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen vammaisten ihmisten elämässä edellyttää vammaispalveluita. Vammaisen henkilön on usein mahdotonta elää täysivaltaisena yhteiskunnan jäsenenä ilman riittäviä ja sopivia palveluita eri elämänvaiheissa. Soveltamisalasäännökseen esitettävät muutokset ovat siksi välttämättömiä, jotta hyvinvointialueet voivat kohdentaa palvelut niille vammaisille henkilöille, joiden tarpeet poikkeavat tavanomaiseen elämään liittyvistä tarpeista.

Koska myös määrärahasidonnaisia palveluita tulee järjestää asiakkaan tarpeiden mukaan, eron subjektiivisiin oikeuksiin ei pitäisi käytännössä muodostua suureksi. Hyvinvointialuelakiin ja järjestämislakiin sekä kuntalakiin (410/2015) sisältyvät säännökset järjestämisvastuusta edellyttävät, että myös yleislainsäädäntöön sisältyvien palvelujen saatavuus on turvattava ja että palvelut on järjestettävä asukkaiden tarpeiden mukaan. Sosiaali- ja terveydenhuollon valvonnasta annetun lain palvelujen rekisteröintiä, omavalvontaa, palvelunjärjestäjän ohjaus- ja valvontavelvollisuutta sekä viranomaisvalvontaa koskevien säännösten tarkoituksena on osaltaan varmistaa laadultaan hyvät sosiaalihuollon palvelut. Palvelunjärjestäjän on valvontalain mukaan valvottava toimintaansa siten, että sosiaali- ja terveydenhuolto on sisällöltään, laajuudeltaan ja laadultaan sellaista kuin asiakkaiden ja potilaiden tarve ja turvallisuus edellyttävät.

Asiakasmaksuja koskevan suojasäännöksen avulla turvataan se, että asiakasmaksut eivät estä vammaista henkilöä saamasta tai käyttämästä sosiaali- ja terveydenhuollon ensisijaisen lainsäädännön mukaisia henkilön palvelutarvetta vastaavia palveluita.

Vaikutukset yhdenvertaisuuteen eri elämänvaiheissa

Lakiin kirjoitettu elämänvaiheita koskeva säännös edistäisi vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta sekä hyvinvointialueiden sisällä että alueiden välillä. Säännös tukisi hyvinvointialueilla tehtävää arviointia siitä, kenellä on oikeus saada palveluita vammaispalvelulain perusteella.

Tämän esityksen vaikutuksia arvioitaessa tulee ottaa huomioon, että vammaisilla lapsilla ja nuorilla on oikeus saada samoja yleispalveluita kuin muillakin lapsilla ja nuorilla. Palvelut tulee järjestää siten, että ne ovat esteettömiä ja saavutettavia. Tarvittaessa on tehtävä kohtuullisia mukautuksia. Jos ensisijaisen lainsäädännön mukaisilla palveluilla ei voida turvata vammaiselle lapselle riittävää ja sopivaa sekä lapsen edun mukaista apua ja tukea, palvelut on järjestettävä tai niitä on täydennettävä vammaispalvelulain perusteella.

Elämänvaiheita koskeva säännös ei muuttaisi lasten ja nuorten oikeutta saada vammaispalveluita. Tarkoitus on auttaa arvioimaan, milloin lapselle ja nuorelle muodostuu oikeus saada vammaispalvelulain mukaisia palveluita. Vammaispalveluita myönnetään edelleen oikeuskäytännössä (liite: Vammaispalvelujen käsikirjassa julkaistut ratkaisut liittyen lapsen oikeuteen saada vammaispalveluita, [Hankeikkuna](#)) vakiintuneen periaatteen mukaan sellaisille lapsille ja nuorille, joiden välttämätön avun, tuen ja huolenpidon tarve poikkeaa lapsen ikäkauteen ja kehitysvaiheeseen tavanomaisesti liittyvästä tarpeesta ja kun yleislain mukaiset palvelut eivät ole lapselle tai nuorelle riittäviä. Silloin, kun vammaisten lasten ja

nuorten avun ja tuen tarve poikkeaa samanikäisten lasten ja nuorten tarpeista vamman aiheuttaman toimintarajoitteen vuoksi, tarvitaan vammaispalveluita, jotta nämä lapset ja nuoret voivat toimia yhdenvertaisesti muiden lasten kanssa.

Vammaisten lasten ja nuorten perusoikeuksien toteutumiseen heidän elämässään vaikuttaa paljon se, järjestävätkö kunnat ja hyvinvointialueet tavanomaiseen elämään liittyviä palveluita siten kuin yleislainsäädännössä edellytetään. Lapsuuden ja nuoruuden elämänvaiheessa on suuri merkitys varhaiskasvatuksen ja esi- ja perusopetuksen ensisijaisilla palveluilla. Lapsen oikeuksien toteutumiseen vaikuttaa myös, kuinka perheitä tukevia yleispalveluita järjestetään hyvinvointialueilla. Vammaisen lapsen yhdenvertaisuus toteutuu yleensä paremmin, kun hän voi osallistua yhdessä muiden lasten tavoin yleislainsäädännön mukaisiin palveluihin. Tarvittaessa osallistumista tulee tukea vammaispalveluilla. Siksi kuntien ja hyvinvointialueiden tulee kiinnittää erityistä huomiota siihen, että lasten ja nuorten yleislainsäädännön mukaiset palvelut vastaavat heidän tarpeisiinsa.

Iäkkäillä henkilöillä on yhdenvertainen oikeus ihmisarvoiseen elämään ja osallisuuteen sekä niitä turvaaviin riittäviin palveluihin. Elämänvaiheita koskeva säännös ei sisällä ikärajaa vammaispalveluiden saamiselle. Tarkoitus on, että myös eläkeiässä olevat vammaiset henkilöt voisivat saada palveluita vammaispalvelulain perusteella silloin, kun tarve johtuu vamman aiheuttamasta toimintarajoitteesta eikä kyseessä ole sellainen avun ja tuen tarve, joka on tyypillistä muillekin samanikäisille henkilöille. Edellytyksenä on myös se, että muussa laissa tarkoitetut palvelut eivät ole vammaisen henkilön yksilöllisen palvelutarpeen ja edun kannalta sopivia ja riittäviä.

Iäkkäiden henkilöiden vammaispalveluiden tarve ajoittuu yleensä vanhuuden elämänvaiheen varhaiseen vaiheeseen, jolloin he tarvitsevat tukea esimerkiksi osallisuuden toteutumiseen yhdenvertaisesti muiden kanssa. Sosiaalihuoltolain mukaiseen kotihoitoon ja yhteisölliseen asumiseen kuuluu toimintakykyä edistävää ja ylläpitävää toimintaa sekä sosiaalista kanssakäymistä edistävää toimintaa. Tämä toiminta on yleensä iäkkäille henkilöille suunniteltua ja vastaa siksi paremmin heidän tarpeisiinsa erityisesti silloin, kun toimintakyky alkaa heiketä iän myötä enemmän. Liikkumista tukevia palveluita on myös mahdollista saada sosiaalihuoltolain perusteella. Nämä palvelut ovat ensisijaisia suhteessa vammaispalvelulain mukaisiin palveluihin, mutta niitä on mahdollista täydentää myös vammaispalveluilla. Tälläkin hetkellä esimerkiksi kuljetuspalvelun tai liikkumisen tuen saajista yli puolet on yli 65-vuotiaita. Samoin henkilökohtaista apua on myönnetty iäkkäille henkilöille yksilöllisen tarpeen perusteella aiempaan säännökseen liittyvästä ikääntymisrajauksesta huolimatta.

Palveluiden jatkuvuutta turvaava säännös edellyttäisi, että palveluita aiemmin saaneelle vammaiselle henkilölle järjestetään edelleen vammaispalveluita siirryttäessä aikuisuuden elämänvaiheesta vanhuuden elämänvaiheeseen. Vammaispalvelulain perusteella tulee muiden edellytysten täytyessä myöntää palveluita myös iäkkäänä tapaturmaisesti vammautuneille henkilöille sekä henkilöille, joiden aiemmasta pitkäaikaisesta vammasta tai sairaudesta johtuva avun ja tuen tarve ilmenee tai pahenee vasta vanhuuden elämänvaiheessa. Lisäksi yksilöllisen palvelutarpeen arvioinnin perusteella voidaan myöntää vammaispalveluita tilanteissa, joissa henkilö on vammautunut pitkäaikaisen sairauden vuoksi vanhuuden elämänvaiheessa. Tämä edistää ikääntyvien vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta ja osallisuutta.

Elämänvaiheita koskeva säännös vaikuttaisi eniten aivan vanhuuden viimeisinä vuosina, kun iäkkään henkilön hoidon ja huolenpidon tarve kasvaa. Elämän loppuvaiheessa olevien iäkkäiden henkilöiden luonnollisesta vanhenemisesta johtuva usein hoitoon ja huolenpitoon painottuva palvelutarve voidaan useimmiten katsoa tavanomaiseksi elämänvaiheeseen

liittyväksi tarpeeksi. Iäkkäät henkilöt ohjataan tällöin yleensä maksullisen kotihoidon, yhteisöllisen asumisen tai ympärivuorokautisen palveluasumisen piiriin.

Esityksen negatiivisia vaikutuksia niiden iäkkäiden henkilöiden elämään, jotka eivät saa palveluita vammaispalvelulain perusteella, vähentää kotiin annettavia palveluita ja kotihoidon riittävyttä ja saatavuutta sekä asumispalveluita koskenut uudistus. Ympärivuorokautisen asumisen palvelut on suunniteltu juuri iäkkäiden henkilöiden tarpeisiin. Siksi heidän hoitonsa ja huolenpitonsa voidaan toteuttaa paremmin asiakasturvallisuus ja heidän yksilölliset tarpeensa huomioon ottaen. Vanhuspalvelulaissa säädetty henkilöstön vähimmäismitoitus turvaa riittävien ja laadukkaiden palvelujen saamisen iäkkäiden sosiaalihuoltolain mukaisessa ympärivuorokautisessa palveluasumisessa. Näitä uudistuksia on käsitelty laajemmin HE 122/2024 nykytilaa koskevassa jaksossa (s. 12–15).

Ympärivuorokautisen palveluasumisen asiakasmaksu on sidottu asiakkaan tuloihin, joten asiakkaan tulojen pitäisi riittää sen maksamiseen. Sosiaalihuollon palveluista määrätty maksu ja terveydenhuollon palveluista henkilön maksukyvyn mukaan määrätty maksu on jätettävä perimättä tai sitä on alennettava siltä osin kuin maksun periminen vaarantaa henkilön tai perheen toimeentulon edellytyksiä tai henkilön lakisääteisen elatusvelvollisuuden toteuttamista.

Iäkkäät henkilöt ovat ympärivuorokautisessa palveluasumisessa keskimäärin kaksi vuotta. Koska vammaiset henkilöt ovat palveluiden piirissä vuosia, joskus vuosikymmeniä, erityinen oikeus vammaispalvelulain mukaisiin maksuttomiin palveluihin on perusteltua.

Jokaisella on perustuslain 19 §:n mukaan oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon. Julkisen vallan on turvattava jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut. Perustuslaki tai YK:n vammaisten oikeuksien sopimus ei kuitenkaan määrittele, millä lailla nämä oikeudet turvataan. Myös sosiaalihuoltolain 12 § turvaa oikeuden saada riittävät palvelut. Jotta iäkkäät henkilöt voisivat saada erityisesti elämänsä viimeisinä vuosina tarvitsemansa palvelut, palvelujärjestelmää tulee kehittää [iäkkäiden laatusuosituksessa 2024-2027](#) kuvatulla tavalla. Laatusuosituksen tarkoituksena on tukea hyvinvointialueiden sekä kuntien varautumista väestön ikääntymiseen. Tavoitteena on aktiivinen ja toimintakykyinen ikääntyminen sekä laadukkaita ja kestäviä palveluita.

Iäkkäiden henkilöiden asemaa parantavat lisäksi vanhuspalvelulain säännökset koskien muun muassa iäkkään henkilön asiakasprosessia, hänelle järjestettävän palvelun laatua sekä asiakassuunnitelmaa. Ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista annetussa laissa (980/2012, jäljempänä vanhuspalvelulaki) säädetään hyvinvointialueiden velvollisuudesta järjestää iäkkäälle henkilölle hänen tarpeisiinsa nähden oikea-aikaiset ja riittävät palvelut, jotka tukevat iäkkään henkilön hyvinvointia, terveyttä, toimintakykyä, itsenäistä suoriutumista ja osallisuutta. Lakisääteisen RAI-arviointimenetelmän avulla on mahdollista selvittää iäkkäiden henkilöiden yksilölliset palvelutarpeet ja järjestää sen perusteella inhimillisen elämän edellytyksenä olevat palvelut.

Iäkkään henkilön perusoikeuksien toteutumiseen käytännössä vaikuttaa se kuinka edellä kuvattuja säännöksiä noudatetaan hyvinvointialueilla. Sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä annettu laki (612/2021, jäljempänä järjestämislaki) edellyttää, että hyvinvointialue järjestää sosiaalihuollon palvelut sisällöltään, laajuudeltaan ja laadultaan sellaisena kuin asiakkaiden tarve edellyttää. Vaikka hyvinvointialue ostaisi palveluita yksityisiltä palveluntuottajilta, sen on julkisista hankinnoista ja käyttöönottosopimuksista annetun lain (1397/2016, jäljempänä hankintalaki) 108 §:n mukaan otettava sosiaali- ja terveyspalvelujen hankinnassa huomioon palveluja koskeva lainsäädäntö sekä muun muassa palvelujen laatu, saatavuus, kattavuus ja käyttäjien erityistarpeet.

Sekä hyvinvointialueilla että palveluntuottajilla on sosiaali- ja terveydenhuollon valvonnasta annetun lain (741/2023, jäljempänä valvontalaki) mukaan velvollisuus järjestää omavalvonta, jolla tulee seurata henkilöstön riittävyyttä sekä määrällisesti että osaamisen näkökulmasta. Palveluyksikön omavalvontaan sisältyy palvelujen laadun sekä asiakas- ja potilasturvallisuuden varmistaminen. Palvelunjärjestäjällä on velvollisuus ohjata ja valvoa järjestämisvastuulleen kuuluvaa palveluntuotantoa. Sen on varmistettava, että palveluntuottajalla on riittävät ammatilliset, toiminnalliset ja taloudelliset edellytykset huolehtia palveluiden tuottamisesta. Omavalvontaa kehittämällä voidaan entistä paremmin turvata iäkkäiden henkilöiden perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen yleislainsäädännön mukaisissa palveluissa. Myös viranomaisvalvonnalla turvataan palveluiden lainmukaisuus silloin, kun omavalvonta ei riitä.

Sosiaali- ja terveysministeriöllä on myös mahdollisuus vaikuttaa siihen, kuinka iäkkäiden henkilöiden oikeus saada tarvitsemiaan palveluita toteutuu käytännössä. Sosiaali- ja terveysministeriö ohjaa hyvinvointialueiden sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämistä ensisijaisesti sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämislaissa määritetyin ohjausvälinein, joista merkittävien on hyvinvointialueneuvottelut, joita käydään vuosittain.

Vaikka yleislain mukaisiin palveluihin ei yleensä ole subjektiivista oikeutta, iäkkäille henkilöille on kuitenkin tarjottava heidän yksilöllisiin tarpeisiinsa vastaavat palvelut. Siksi palvelujen järjestämisen resurssit tulee mitoittaa hyvinvointialueilla siten, että erilaisia palveluita on tarjolla sekä väestö- että yksilötasolla. Esimerkiksi määrärahojen niukkuus ei muodosta hyväksyttävää perustetta olla vastaamatta palvelutarpeisiin yksilötasolla.

Vaikutukset sukupuolten tasa-arvoon

Soveltamisalan tarkentamista koskevat muutokset eivät sinänsä ole sukupuolisidonnaisia. Vammasta tai sairaudesta aiheutuvat pitkäaikaiset toimintarajoitteet koskettavat melko tasaisesti eri sukupuolia. Vaikka sukupuolijakauma vaihtelee hiukan ikäkausittain, esityksellä ei ole merkittävää vaikutusta vammaisten henkilöiden tasa-arvoon. Koko väestön osalta vanhimmissa ikäryhmissä on selvästi enemmän naisia kuin miehiä.

Kielelliset vaikutukset

Lakiesityksellä ei olisi merkittäviä vaikutuksia kielellisten oikeuksien toteutumiseen.

4.2.4 Yhteisvaikutukset

STM valmistelee kahta muistiota yhteisvaikutusten arvioinnista. Arviointia tehdään vuosina 2024–2025 annettujen ja vuonna 2026 voimaantulevien budjettilakeina esiteltävien sosiaaliturvan ja sosiaali- ja terveyspalveluihin tehtävien lakimuutosten ja muiden muutosten yhteisvaikutuksista. Toisessa muistiossa arvioidaan hallituskauden toimeentuloturvamutosten yhteisvaikutuksia toimeentulotuen saajiin ja toisessa yhteisvaikutuksia eri ihmisryhmien perus- ja ihmisoikeuksiin.

Arviointi valmistuu samaan aikaan budjettilakien antamisen kanssa ja se on käytettävissä hallituksen esityksiin sisältyvien vaikutusarviointien täydentäjänä eduskuntakäsittelyssä. Arviointimuistiot julkaistaan Hankeikkunassa tunnisteella TM062:00/2025.

5 Muut toteuttamisvaihtoehdot

5.1 Vaihtoehdot ja niiden vaikutukset

Yhtenä toteuttamisvaihtoehtona olisi, ettei soveltamisalaa tarkennettaisi, vaan voimaan jäisi 1.1.2025 voimaan tullut soveltamisalasäännös. Tämä vastaisi pitkälti tilannetta ennen uuden lain voimaantuloa, jolloin palvelutarpeen arvioinnissa on otettu huomioon asiakkaan elämänvaihe, vaikkei sitä koskevaa säännöstä ole lainsäädännössä ollut. Lain toimeenpanon ohjauksella olisi mahdollista vaikuttaa lain käytännön tulkintojen muodostumiseen. Mikäli tarkennuksia ei tehtäisi, lain soveltamis- ja oikeuskäytännön kehittymisen suunta ja siten vaikutukset vammaisten henkilöiden oikeuksiin, kustannuksiin ja lain säilymiseen erityislakina olisivat kuitenkin vaikeammin ennakoitavissa. Sekä asiakkaiden että päätöksentekijöiden oikeusturvan kannalta vaihtoehto olisi huonompi kuin soveltamisalasäännöksen edelleen tarkentaminen. Riskinä olisi rahoituksen kannalta, että kustannukset kasvaisivat ajan kuluessa merkittävästi alun perin arvioidusta väestörakenteen, soveltamiskäytännön ja asiakaskunnan muuttuessa.

Valmistelussa on myös arvioitu vaihtoehtoa vammaispalveluiden eriyttämisestä työikäisten ja työiän ylittäneiden välille perustuslakivaliokunnan lausunnossa 79/2022 vp esitetyn mukaisesti. Vaihtoehto kaventaisi kuitenkin huomattavasti lain piiriin kuuluvien henkilöiden määrää, mikä ei ole tarkoitus. Esimerkiksi liikkumisen tuen saajista suuri osa on yli 65-vuotiaita. (esim. [Kuuden suurimman kaupungin vammaisten palvelut ja kustannukset 2020, kuvio 14 s. 38](#)) On tärkeää tukea myös eläkeiän ylittäneiden vammaisten henkilöiden yhteiskunnallisen yhdenvertaisuuden ja osallisuuden toteutumista. Eri elämänvaiheissa olevien henkilöiden erilaisia palvelutarpeita on tarvittavilta osin otettu huomioon jo muun muassa henkilökohtaisen avun ja liikkumisen tuen säännöksissä sekä päivätoiminnan säännöksessä.

Kolmantena vaihtoehtona valmistelussa on arvioitu, voisiko henkilön elämänvaiheiden vaikutusta oikeuteen saada vammaispalveluita kirjoittaa palveluita koskeviin pykäliin. Elämänvaiheita koskevan säännöksen tarkoitus on auttaa arvioimaan nimenomaan sitä, onko kyseessä sellainen vamman aiheuttamasta toimintarajoitteesta johtuva avun ja tuen tarve, joka poikkeaa tavanomaiseen elämään kuuluvasta tarpeesta. Tämä tarpeiden vertailu tehdään suhteessa samassa elämänvaiheessa oleviin henkilöihin. Sitä ei tehdä suhteessa yksittäisiin palveluihin. Siksi säännöstä ei ole tarkoituksenmukaista tai mahdollista kirjoittaa palvelupykäliin. Lisäksi koska sovellettavan lain valintaan liittyy useita eri tekijöitä, on lain soveltajan kannalta selkeämpää ja oikeusturvan kannalta parempi, että kaikki soveltamisalaa koskevat säännökset muodostavat yhtenäisen kokonaisuuden.

Olisi myös riski ja epätarkoituksenmukaista sekä hyvinvointialueiden että vammaisten henkilöiden kannalta avata uudelleen eduskunnan hyväksymiä palveluita koskevia säännöksiä. Palvelukohtaisissa myöntämisperusteissa on jo tarvittavin osin otettu huomioon vammaisten henkilöiden erilaiset tarpeet erilaisissa elämäntilanteissa.

5.2 Ulkomaiden lainsäädäntö ja muut ulkomailla käytetyt keinot

Hallituksen esityksessä 122/2024 vp (s. 46) on kuvattu Ruotsin, Norjan ja Tanskan vammaispalvelulainsäädännön suhdetta yleislainsäädäntöön. Kaikki Pohjoismaat ovat ratifioineet YK:n vammaissopimuksen. Kaikissa kuvatuissa maissa on jonkinlainen ikäraja (65 tai 67 vuotta) vammaispalveluissa. Ikärajan lisäämistä Suomen vammaispalvelulain soveltamisalaan ei kuitenkaan ehdoteta, koska se rajaisi liian kategorisesti lain kohderyhmää ja olisi siksi ongelmallinen yhdenvertaisuuden kannalta.

6 Lausuntopalaute

6.1 Lausuntokierroksen palaute

Hallituksen esityksen luonnoksesta järjestettiin lausuntokierros 12.5.-23.6.2025. Lausuntoa pyydettiin yhteensä 121 taholta, minkä lisäksi kaikilla halukkailla oli mahdollisuus antaa lausuntonsa Lausuntopalvelu.fi –palvelussa.

Lausunnon antajia oli yhteensä 92. Lausuntoja antoi 14 valtion viranomaista, 1 kunta tai kuntayhtymä, 14 hyvinvointialuetta, 1 palveluntuottaja, 43 järjestöä, 6 tutkijaa, 3 yksityishenkilöä ja 10 muuta lausunnonantajaa.

Lausuntopyynnössä kysyttiin yhteensä 5 kysymystä esitykseen sisältyvistä muutosehdotuksista. Kysymyksiin oli mahdollista vastata vaihtoehdoin kyllä/ kyllä osin/ ei/ en osaa sanoa ja lisäksi avovastauksin. Kaikki lausunnonantajat eivät ottaneet kantaa jokaiseen kysymykseen, joten kysymyskohtaiset vastaajamäärät vaihtelivat.

Vastaajista 50 % katsoi, että elämänvaiheita koskeva säännös perusteluineen auttaa osin arvioimaan, milloin avun ja tuen tarpeeseen tulee vastata vammaispalvelulain mukaisin palveluin. Järjestöjen suuri lukumäärä näkyy kokonaisjakaumassa. Hyvinvointialueet ja Hyvinvointialueyhtiö Hyvil Oy katsoivat, että säännös perusteluineen auttaisi jossain määrin arvioinnissa ja siten kannattivat esitystä. Monet alueet toivat esiin, että vastaavaa arviointia on tehty jo tähän mennessä vammaispalveluja myönnettäessä ja elämänvaiheita koskevan säännöksen nostaminen lain tasolle lisäisi palvelujen myöntämisen yhdenvertaisuutta. Myös viranomaistahot, kuten apulaisoikeusasiamies, THL ja valvontaviranomaiset, pitivät säännöstä jossain määrin selkeyttävänä.

Vammaisjärjestöjen näkemykset jakautuivat: osa katsoi säännöksen osin auttavan arvioinnissa ja turvaavan siten selkeämmin vammaisten henkilöiden oikeuksien toteuttamisen ja palveluiden saatavuuden. Säännöksen katsottiin myös lisäävän ennakoitavuutta ja näin oikeusturvaa. Vammaisjärjestöistä reilu puolet ei toisaalta pitänyt säännöstä tarpeellisenä tai katsoi sen heikentävän vammaisten henkilöiden mahdollisuuksia saada vammaispalveluita ja siten vastusti säännöksen lisäämistä lakiin. Yhdenvertaisuusvaltuutettu piti elämänvaiheita koskevaa säännösehdotusta ikääntyneinä vammautuvien henkilöiden yhdenvertaisuutta vaarantavana. Tutkijoiden vastaukset vaihtelivat myönteisen, kielteisen ja en osaa sanoa -vaihtoehdon välillä.

Vastaajista 61 %, eli muun muassa hyvinvointialueet, tutkijat sekä valtion viranomaiset, kuten apulaisoikeusasiamies, valvontaviranomaiset ja THL, katsoi esityksen turvaavan vammaispalveluita aiemmin saaneiden vammaisten henkilöiden oikeuden saada vammaispalveluita myös ikääntyessä. Hieman yli neljäsosa vastaajista sen sijaan piti tätä epävarmana. Vammaisjärjestöjen lausunnot jakautuivat pääasiassa ”kyllä osin” – ja ”ei” -vastausten välille.

Vastaajista 50 % katsoi säännösehdotuksen täydentävän soveltamisalakokonaisuutta riittävästi vammaispalvelulain säilyttämiseksi erityislakina ja noin 40 % antoi kielteisen vastauksen. Monet kielteisesti vastanneet vastustivat esitystä sen vuoksi, että he eivät nähneet käytännön uhkaa vammaispalvelulain säilymiselle erityislakina.

Useat lausuntopalautteissa esille nostetut huolet ja ongelmat liittyivät enemmänkin taloudelliseen tilanteeseen kuin valmisteilla olevaan lakimuutokseen. Näitä olivat muun muassa huoli ensisijaisten palveluiden saatavuudesta sekä ehdotettavan lainsäädännön käytännön

soveltamisesta hyvinvointialueilla. Lausunnonantajat korostivat vammaispalvelulain seurannan ja toimeenpanon ohjauksen merkitystä.

Lähes kaikki vastaajat katsoivat, että esitystä tulee edelleen täsmentää sen tarkkarajaisuuden lisäämiseksi. Suuri osa vammaisjärjestöistä ja muista järjestöistä esitti tarkennusehdotuksia elämänvaihetta koskevan sääntelyn perusteluihin ja osa myös säännöstasolle. Muutosehdotukset koskivat muun muassa eri elämänvaiheiden ja niiden välisten siirtymävaiheiden kuvausten sisältöä ja täsmentämistä sekä palvelun jatkuvuutta eri elämänvaiheiden välillä, lain tarkoituksypykälään viittaamisen muotoilua, moniammatillisen yhteistyön korostamista palvelutarpeen arvioinnissa ja muutoin perusteluiden selkeyttämistä.

6.2 Jatkovalmistelu

Jatkovalmistelussa on edelleen täsmennetty elämänvaihetta koskevaa säännösehdotusta lausuntopalautteen pohjalta. Ehdotettavaan soveltamisalasäännökseen on lisätty vammaispalveluiden käsite ja elämänvaiheen määritelmä sekä velvoite tehdä elämänvaiheisiin liittyvä arviointi osana yksilöllistä palvelutarpeen arviointia. Lain tarkoituksypykälään tehdyn viittauksen kirjoitustapaa on muutettu. Palveluiden jatkuvuutta koskevaa säännöstä on täsmennetty siten, että palveluiden jatkuvuus tulee turvata siirryttäessä elämänvaiheesta toiseen. Perusteluiden esimerkkiluetteloa siitä, milloin palvelutarpeen voidaan arvioida poikkeavan tavanomaisesta tarpeesta vanhuuden elämänvaiheessa, on täydennetty.

Osa vammaisjärjestöistä esitti elämänvaihekäsitteen korvaamista elämäntilanne-käsitteellä. Elämänvaihe kuvaa käsitteenä kuitenkin paremmin ihmisen elämänkulkuun ja ikäkausiin liittyviä eri vaiheita. Kaikkiin elämänvaiheisiin voi liittyä monia erilaisia elämäntilanteita, jotka voivat liittyä esimerkiksi perhesuhteisiin, opiskeluun, työhön, terveyteen tai talouteen.

Esityksen eri elämänvaiheita eli lapsuutta, nuoruutta, aikuisuutta ja vanhuutta sekä niiden siirtymävaiheita koskevia perusteluja on täydennetty lausuntopalautteen pohjalta.

Säätämisyjärjestysperusteluja on täydennetty muun muassa säännökseen tehtyjen muutosten osalta sekä YK:n vammaisten oikeuksien komitean antamien päätelmien johdosta.

Esitystä on täydennetty myös tiedoilla vammaispalvelulain toteutumisen seurannasta (luku 9).

6.3 Valtioneuvoston oikeuskanslerin ennakkotarkastus

Valtioneuvoston oikeuskansleri on tehnyt 9.9.2025 antamassaan ennakkotarkastusmuistiossa seuraavat huomiot:

Elämänvaiheita koskeva säännös

Oikeuskansleri viittasi muistiossaan perustuslakivaliokunnan aiemmin esittämiin huomioihin ja totesi, että myös nyt ehdotukseen sisällytetyssä elämänvaiheita koskevassa sääntelyssä on ongelmallista, onko näinkään muotoiltuna otettu riittävällä tavalla huomioon perustuslakivaliokunnan lausunnossaan esittämä valtiosääntöoikeudellinen huomautus elämänvaiheita koskevan säännöksen epätäsmällisyydestä ja tarkkarajaisuuden puutteesta.

Vammaisten henkilöiden oikeuksien komitean loppupäätelmät ja suositukset

Oikeuskansleri viittasi muistiossaan YK:n vammaisten oikeuksien komitean 3.9.2025 julkistamiin loppupäätelmiin ja suosituksiin, erityisesti tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta koskevan 5 artiklan osalta annettuun päätelmään (kohta 8) sekä suositukseen (kohta 9), joka liittyy vammaispalvelulain 2 §:ään ja sen elämänvaiheita koskevaan säännökseen.

Oikeuskansleri toteaa lausunnossaan, että edellä mainitut nimenomaisesti ehdotettuun säännökseen kohdistuvat vammaisten henkilöiden oikeuksien komitean päätelmät ja suositukset tulisi huomioida ja niiden oikeudellista merkitystä arvioida esitysluonnoksessa.

Hallituksen esitysluonnokseen ennakkotarkastuksen jälkeen tehdyt tarkennukset

Esityksen suhdetta perustuslakiin ja säätämisjärjestystä koskevaa jaksoa 11 on täydennetty tekstillä, joka sisältää oikeudellista arviointia liittyen subjektiivisiin ja määrärahasidonnaisiin oikeuksiin sekä sosiaalihuollon säännösten täsmällisyyden ja tarkkarajaisuuden vaatimukseen (uusi alaotsikko 11.4).

YK:n vammaisten oikeuksien komitean 3.9.2025 antamat päätelmät ja suositukset on otettu huomioon useassa esityksen jaksossa. Nykytilaa ja sen arviointia koskevaan jaksoon 2 on lisätty uusi kappale 2.3, jossa on kuvattu YK:n vammaisten oikeuksien komitean tähän esitykseen liittyvät loppupäätelmät ja suositukset. Säätämisjärjestystä koskevaan jaksoon 11 on lisätty arviointia YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien komitean suositusten oikeudellisesta merkityksestä (uusi alaotsikko 11.5).

7 Säännöskohtaiset perustelut

2 §. Lain soveltamisala ja suhde muuhun lainsäädäntöön. Pykälään ehdotetaan lisättäväksi uusi vammaispalvelulain luonnetta erityislakina korostava soveltamisalasäännös sekä säännös henkilön elämänvaiheen ottamisesta huomioon lain valinnassa. Näiden säännösten on tarkoitus täydentää eduskunnan joulukuussa 2024 hyväksymää vuoden 2025 alussa voimaan tullutta soveltamisalasäännösten kokonaisuutta (HE 122/2024 - EV 188/2024 vp), johon liittyy myös asiakkaan edun arviointia koskevaan sosiaalihuoltolain 4 §:ään lisätty uusi 3 momentti.

Muut muutettavaksi esitettävään vammaispalvelulain 2 §:ään sisältyvät säännökset vastaavat sisällöltään eduskunnan aiemmin hyväksymän vammaispalvelulain säännöksiä. Pykälään ehdotetaan tehtäväksi niiden osalta vain teknisiä muutoksia.

Pykälän kirjoitustapaa ja momenttien järjestystä ehdotetaan muutettavaksi siten, että pykälä auttaa aiempaa paremmin arvioimaan, milloin vammaisella henkilöllä on oikeus saada palveluita vammaispalvelulain perusteella. Ensimmäisenä kysymyksenä tulee ratkaista, onko kyseessä tässä laissa tarkoitettu vammainen henkilö ja onko yleislakia, jota voisi soveltaa tilanteessa. Mikäli kyseessä on tässä laissa tarkoitettu vammainen henkilö, tulee arvioida, onko kyseessä sellainen avun ja tuen tarve, jota ei yleensä esiinny samassa elämänvaiheessa olevilla henkilöillä. Seuraavaksi tulee arvioida, ovatko yleislaeissa tarkoitettut palvelut vammaisen henkilön yksilöllisen palvelutarpeen ja edun kannalta sopivia ja riittäviä. Lopuksi on vielä ratkaistava, onko sovellettava 6 momentin sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksujen perimättä jättämistä ja alentamista koskevaa suojasäännöstä, mikäli palvelut järjestään yleislain perusteella.

Vammaispalvelut erityispalveluina

Pykälään ehdotetaan lisättäväksi uusi lain soveltamisalaa koskeva *1 momentti*. Säännöksen tarkoituksena on korostaa vammaispalveluiden luonnetta erityispalveluina. Lisäksi ehdotetaan, että lain nimeenkin sisältyvä pitkään käytössä ollut vammaispalveluiden käsite tuodaan lakiin. Vammaispalveluita ovat kaikki tämän lain perusteella vammaiselle henkilölle järjestettävät erityispalvelut.

Vammaisen henkilön määritelmä

Pykälän *2 momentti* sisältäisi vammaisen henkilön määritelmän, joka on erotettu selkeyden vuoksi lain soveltamisalaa koskevasta säännöksestä. Erillisen määritelmän tarkoituksena olisi korostaa, että vammaisella henkilöllä tarkoitetaan tässä laissa aina henkilöä, joka tarvitsee apua ja tukea tavanomaisessa elämässä juuri vamman tai sairauden aiheuttaman pitkäaikaisen toimintarajoitteen johdosta. Oikeus palvelun saamiseen ei perustuisi diagnoosiin, vaan vamman yhdessä yhteiskunnallisten esteiden kanssa aiheuttamaan toimintarajoitteen ja siitä johtuvaan avun tai tuen tarpeeseen.

Vammaisen henkilön määritelmä vastaisi sisällöltään vuonna 2024 hyväksytyn voimassa olevan vammaispalvelulain määritelmää. Määritelmän mukaan vamman tai sairauden aiheuttamia toimintarajoitteita olisivat fyysinen, kognitiivinen, psyykkinen, sosiaalinen tai aisteihin liittyvä toimintarajoite. Sosiaalisen toimintarajoitteen sisällöstä ja merkityksestä suhteessa lain soveltamisalaan on ollut keskustelua uuden vammaispalvelulain valmistelun eri vaiheissa. Sosiaalisen toimintarajoitteen käsitettä on kuvattu hallituksen esityksessä 122/2024 (s. 51–52).

Kaikkien vammaisten henkilöiden osalta tulisi toimintarajoitteen laadusta riippumatta yhdenvertaisesti arvioida niistä johtuva yksilöllinen avun, tuen ja huolenpidon tarve, yleisten palveluiden sopivuus ja oikeus saada tämän lain perusteella palveluita. Tarkoitus ei olisi olennaisesti muuttaa vammaispalveluita saavien henkilöiden kohderyhmää. Edelleen olisi kuitenkin tarkoitus, että aiemmat väliinputoajaryhmät kuten autismi- ja neurokirjon henkilöt pääsevät paremmin lain piiriin.

Vammaisen henkilön määritelmään sisältyy myös vastaavat tavanomaisen elämän, pitkäaikaisuuden ja välttämättömyyden käsitteet kuin voimassa olevan lain määritelmään. Tämän hallituksen esityksen säännöskohtaisiin perusteluihin on sisällytetty tärkeimpiä 2 §:n soveltamiseen liittyviä perustelutekstejä aiemmista hallituksen esityksistä erityisesti elämänvaiheita koskevaan säännöksen soveltamisen tueksi.

Tavanomaisen elämän käsite

Vammaisen henkilön määritelmään sisältyvää tavanomaisen elämän käsitettä on kuvattu hallituksen esityksessä 191/2022 (s. 163–164) seuraavasti:

”Säännöksessä edellytettäisiin avun tai tuen tarvetta tavanomaisessa elämässä. Sen sisältöä tulisi arvioida suhteessa lain tarkoituspykälään. Yhteiskunnassa hyväksytyt arvot ja toimintatavat määrittäisivät yhdessä yhdenvertaisuuden, itsemääräämisoikeuden ja osallisuuden toteutumisen tavoitteen kanssa tavanomaisen elämän sisältöä. Tavanomaisen elämän käsitettä olisi arvioitava laaja-alaisesti, jotta se kattaisi ihmisten monimuotoiset elämäntilanteet ja yksilölliset tarpeet ja jotta palvelupäätökset vastaisivat lain tarkoitusta.

Omaa elämää koskeva päätöksenteko sekä yhdenvertainen osallisuus yhteiskuntaan kuuluvat olennaisena osana tavanomaiseen elämään. Tavanomaiseen elämään kuuluvia toimintoja olisivat esimerkiksi itsestä, perheestä ja kodista huolehtiminen, liikkuminen, opiskelu, työ ja muu osallistuminen yhteiskuntaan, vuorovaikutus toisten ihmisten kanssa sekä sosiaalinen elämä ja vapaa-ajan vietto tai loma-ajan toiminta.

Tavanomaisen elämän toimintoja verrattaisiin vammattomien samaan ikäryhmään kuuluvien ja samankaltaisessa elämäntilanteessa olevien henkilöiden toimintoihin. Hyvinvointialueella ei olisi velvollisuutta järjestää ehdotetun lain mukaisia palveluita, jos tilanne poikkeaisi merkittävästi vertailuryhmän tasosta, eivätkä palveluista aiheutuvat kustannukset olisi toiminnan tavoite, merkitys vammaiselle henkilölle ja tilanteen kokonaisarvio huomioon ottaen kohtuullisia. Tällaisia tilanteita voisivat olla esimerkiksi taajaan toistuvat tai poikkeuksellisen pitkät ja kalliit ulkomaanmatkat ja niille tarvittavat palvelut tai muu vastaava tilanne, joka eroaisi merkittävästi siitä, mitä tavanomaiseen elämään yleisesti arvioidaan kuuluvan.

Arvioinnissa olisi kuitenkin aina otettava huomioon myös vammaisen henkilön yksilöllinen elämäntilanne ja se, mikä yksittäistapauksessa on henkilölle tavanomaista elämää.”

Pitkäaikainen toimintarajoite

Myös pitkäaikaisen toimintarajoitteen käsite vastaa hallituksen esityksen 191/2022 vakiintuneeseen soveltamiskäytäntöön perustuvaa määritelmää toimintarajoitteen pitkäaikaisuudesta. Pitkäaikaiseksi katsottaisiin vähintään vuoden kestävä toimintarajoite. Aikamääre ei kuitenkaan olisi ehdoton, vaan arvio toimintakyvyn heikentymisestä olisi aina tehtävä yksilöllisesti henkilön tilanteen kokonaisarvion pohjalta. Pitkäaikaisuuden käsitteeseen sisältyisi myös toimintarajoitteen pysyvyys. Soveltamiskäytäntöä on kuvattu hallituksen esityksessä 191/2022.

Välttämätön avun ja tuen tarve

Välttämättömyyden käsite sisältyy vammaisen henkilön määritelmään. Vastaavaa välttämättömyyden käsitettä on käytetty myös soveltamisalasäännöksen 4 momentissa. Välttämättömyyden käsitettä on avattu hallituksen esityksessä 191/2022 (s. 162):

”Välttämättömyyden arvioinnissa olisi otettava huomioon, mitä rajoituksia, esteitä ja avun tai tuen tarpeita toimintarajoite aiheuttaa yksilöllisesti ja millaisia palveluita toiminnon toteuttaminen tällöin edellyttää. Avun ja tuen välttämättömyyden arviointiin vaikuttaisivat henkilön ikä, elämäntilanne, perhesuhteet, asuinolosuhteet ja toimintaympäristö. Apu tai tuki olisi välttämätöntä, jos henkilö ei ilman sitä kykenisi suoriutumaan kulloinkin kyseessä olevasta toiminnosta. Apu tai tuki olisi arvioitava välttämättömäksi myös, jos henkilön terveys tai turvallisuus vaarantuisi ilman apua tai tukea.

Välttämätön avun tai tuen tarve voi ilmetä tilanteessa, jossa vammaisen henkilö tarvitsee useita sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita henkilön tarpeen mukaisen palvelukokonaisuuden toteuttamiseksi. Välttämätön avun tai tuen tarve voi olla runsasta, usein ympärivuorokautista, tilanteessa, jossa henkilö tarvitsee jatkuvaluonteisesti toisen henkilön apua turvallisuutensa takaamiseksi esimerkiksi hengitysvajeen tai vaarantajan puutteen vuoksi.

Välttämätön avun tai tuen tarve ei kuitenkaan edellyttäisi vaativia tai monialaisia palveluita. Henkilöllä olisi oikeus saada ehdotetun lain mukaisia palveluita myös silloin, kun hän tarvitsee toimintarajoitteen vuoksi välttämättä apua tai tukea joissakin tavanomaisen elämän

tilanteissa, asioissa tai toimintaympäristöissä, vaikka hän suoriutuisi jossakin toisessa tilanteessa itsenäisesti ilman apua. Myös sellainen avun ja tuen tarve, joka vaikeuttaa henkilön selviytymistä ennalta arvaamattomissa, suunnittelemattomissa tai henkilölle uusissa tilanteissa, voisi olla välttämätöntä.”

Yleislainsäädännön ensisijaisuus

Voimassa olevan vammaispalvelulain 2 §:n 2 momentin säännös yleislainsäädännön ensisijaisuudesta ehdotetaan siirrettäväksi saman sisältöisenä 2 §:n 3 momentiksi. Soveltamisalapykälän järjestystä ehdotetaan selkeyden vuoksi muutettavaksi siten, että ensisijaisesti sovellettavat säännökset ovat pykälässä ensin ja vasta sen jälkeen erityislain soveltamisen edellytyksiä koskevat säännökset.

Elämänvaiheisiin tavanomaisesti kuuluva avun ja tuen tarve

Pykälään ehdotetaan lisättäväksi uusi elämänvaiheita koskeva 4 momentti. Tarkoituksena olisi palauttaa lakiin eduskunnan voimassa olevan vammaispalvelulain käsittelyn yhteydessä perustuslaillisten ongelmien vuoksi hallituksen esityksestä poistama elämänvaiheita koskeva säännös tarkennettuna. Elämänvaiheita koskeva säännös auttaisi arvioimaan yhdessä muiden soveltamisalasäännösten kanssa, kenellä on oikeus saada vammaispalveluita.

Perustuslakivaliokunnan lausunto

Uuden elämänvaiheita koskevan säännöksen valmistelussa on otettu huomioon perustuslakivaliokunnan lausuntoon (PeVL 44/2024 vp – HE 12/2024 vp) sisältynyt valtiosääntöoikeudellinen huomautus. Perustuslakivaliokunta piti elämänvaiheisiin kiinnittyviä arviointiperusteita hyväksyttävänä. Ehdotettu säännös oli kuitenkin valiokunnan mielestä huomattavan avoin ja tulkinnanvarainen. Valiokunta edellytti säännösehdotuksen täsmentämistä, mikä oli edellytyksenä ehdotuksen käsittelemiselle tavallisen lain säätämisyjärjestyksessä.

Perustuslakivaliokunta totesi, että tällainen täsmentäminen voidaan tehdä esimerkiksi säätämällä laissa nyt vain esityksen perusteluissa kuvatuista elämänvaiheesta tavanomaisen tarpeen arvioinnin kannalta merkityksellisistä seikoista ja viittauksin esimerkiksi vammaispalvelulain 1 §:ssä mainittuihin seikkoihin.

Säännökseen tehdyt tarkennukset

Säännöstä esitetään tarkennettavaksi suhteessa aiempaan esitykseen lisäämällä siihen elämänvaiheen määritelmä ja luettelo aiemmin vain perusteluissa mainituista elämänvaiheista. Lisäksi säännökseen ehdotetaan lisättäväksi velvoite huolehtia palveluiden jatkuvuudesta ja velvoite tehdä elämänvaiheisiin liittyvä arviointi osana yksilöllistä palvelutarpeen arviointia.

Laissa tarkoitettuja elämänvaiheita olisivat lapsuus, nuoruus, aikuisuus ja vanhuus. Lapsuus ja nuoruus ehdotetaan aiemmasta hallituksen esityksestä poiketen jaettavaksi omiksi elämänvaiheikseen, jotta niiden tarpeisiin liittyvä arviointi olisi helpompaa.

Hallituksen esitystä valmisteltaessa on arvioitu, että säännöksessä ei ole mahdollista kuvata kattavasti eri elämänvaiheisiin liittyviä tavanomaisia tarpeita tai niistä poikkeavia tarpeita taikka kuvata yksityiskohtaisesti elämänvaiheesta tavanomaisen tarpeen arvioinnin kannalta merkityksellisiä seikkoja. Vaikka useat lausunnon antajat, erityiset järjestöt, katsoivat, että

säännöstä pitää edelleen tarkentaa, useat hyvinvointialueet katsoivat kuitenkin, että lausuntokierroksella ollut säännös on riittävän selkeä ja tarkkarajainen ja auttaa arvioimaan, milloin tarpeisiin pitää vastata vammaispalveluilla. Koska vammaisuuden vaikutukset toimintakykyyn ovat hyvin monenlaisia, laki ei voi antaa suoraan ratkaisuja kaikkiin yksittäisiin tilanteisiin. Elämänvaiheita koskevan säännöksen tarkoituksena olisi kiinnittää huomiota siihen, minkälaisia asioita pitää ottaa huomioon arvioitaessa, onko henkilöllä oikeus saada vammaispalveluita eri elämänvaiheissa.

Vammaisten henkilöiden tarpeet vaihtelevat vamman laadun lisäksi muun muassa vammaisen henkilön iän, yksilöllisen elämäntilanteen ja yhteiskunnassa esiintyvien esteiden mukaan. Vammaispalveluita tarvitaan enemmän silloin, kun esimerkiksi ympäristö tai yleiset palvelut eivät ole esteettömiä ja saavutettavia. Näillä kaikilla tekijöillä olisi vaikutusta arvioitaessa, minkä lain perusteella palveluita myönnetään. Myös se, mikä yleislaki olisi kulloinkin kyseessä, vaikuttaisi arviointiin. Esimerkiksi varhaiskasvatuslaissa ja perusopetuslaissa on kattavat säännökset lapselle näissä palveluissa annettavasta tuesta. Elämänvaiheita koskeva säännös liittyisi tämän vuoksi kiinteästi myös 5 momentin säännökseen palveluiden sopivuuden ja riittävyyden arvioinnista.

Säännöskohtaisissa perusteluissa on kuvattu eri elämänvaiheita ja niihin liittyviä tyypillisiä piirteitä helpottamaan sen arvioimista, onko kyseessä elämänvaiheeseen liittyvä tavanomainen tarve vai vammaisen henkilön toimintarajoitteesta johtuva tarve, johon tulee vastata vammaispalvelulain mukaisin palveluin. Arvio vammaisen henkilön avun ja tuen tarpeen välttämättömyydestä tehtäisiin suhteessa samassa elämänvaiheessa oleviin henkilöihin.

Säännökseen ehdotetaan myös lisättäväksi perustuslakivaliokunnan suosituksesta viittaus lain tarkoituksypykälään. Viittaus velvoittaisi ottamaan lain tarkoituksen huomioon arvioitaessa eri elämänvaiheissa olevien vammaisten henkilöiden oikeutta saada vammaispalveluita. Elämänvaiheita koskevassa säännöksessä ei ole toistettu lain 1 §:ään sisältyvän tarkoituksäännöksen sisältöä, vaan tarkoituksena on, että koko säännös ohjaa lainvalintaa. Arvioitaessa oikeutta saada vammaispalveluita tulee ottaa huomioon lain tarkoitus toteuttaa vammaisen henkilön yhdenvertaisuutta, osallisuutta ja osallistumista yhteiskunnassa sekä tukea vammaisen henkilön itsenäisen elämän ja itsemääräämisoikeuden toteutumista. Näiden oikeuksien toteutuminen edellyttää vammaisen henkilön yksilöllisen tarpeen ja edun mukaisia, riittäviä ja laadultaan hyviä palveluita.

Vammaispalveluiden tarkoituksena on ehkäistä ja poistaa esteitä, jotka rajoittavat lain tarkoituksen toteutumista. Esteet, joita vammaiset henkilöt kohtaavat toimintarajoitteistaan johtuen, ovat sellaisia, joita henkilöt eivät yleensä joudu eri elämänvaiheissa kohtaamaan. Näistä vammaisen henkilön kohtaamista esteistä muodostuu tavanomaisista tarpeista poikkeavat tarpeet, joihin tulee vastata vammaispalveluilla. Eri tavoin vammaisten henkilöiden kohtaamat esteet voivat poiketa toisistaan hyvinkin paljon. Siksi niiden kuvaaminen laissa olisi vaikeaa.

Elämänvaiheita koskevaan momenttiin ehdotetaan vielä lisättäväksi velvoite huolehtia palveluiden jatkuvuudesta siirryttäessä elämänvaiheesta toiseen. Silloin, kun vammaisen henkilön itsemääräämisoikeuden, osallisuuden ja itsenäisen elämän toteutuminen on kiinni palveluista, on välttämätöntä huolehtia siitä, että palvelut jatkuvat joustavasti elämänvaiheesta toiseen. Elämänvaiheiden taitekohtiin saattaa sisältyä myös elämänmuutoksia, jotka edellyttävät joko tilapäistä tai pysyvää muutosta palveluihin tai niiden määriin. Edellytys palveluiden jatkuvuudesta liittyy kiinteästi lain tarkoituksypykälään siten, että tarvittaessa tulee arvioida uudelleen, voidaanko myönnettyillä palveluilla vastata vammaisen henkilön tarpeisiin elämänvaiheiden tai henkilön elämäntilanteiden muuttuessa.

Elämänvaiheita koskeva säännös auttaisi päätöksentekijää arvioimaan, milloin kyseessä on sellainen avun ja tuen tarve, johon on vastattava vammaispalvelulain mukaisin palveluin. Muutenkin arvioitaessa, mikä henkilön palvelutarve on ja miten siihen parhaalla mahdollisella tavalla voidaan vastata, tulee aina ottaa huomioon henkilön elämänvaihe ja siihen liittyvät erityispiirteet. Koska palvelutarpeen arviointi- ja asiakassuunnitteluprosessin merkitys on suuri sekä oikean lain valinnassa että henkilön palvelukokonaisuuden suunnittelussa, elämänvaiheita koskevaan säännökseen ehdotetaan lisättäväksi velvoite arvioida palvelutarpeen arviointiprosessissa, onko kyseessä tavanomaisesta palvelutarpeesta poikkeava tarve.

Asiakasprosessissa tulee ottaa huomioon myös sosiaalihuoltolain monialaista yhteistyötä koskeva 41 §, joka velvoittaa huolehtimaan siitä, että palvelutarpeen arvioimiseksi, päätösten tekemiseksi ja sosiaalihuollon toteuttamiseksi on käytettävissä henkilön yksilöllisiin tarpeisiin nähden riittävästi asiantuntemusta ja osaamista. Tämän säännöksen merkitys korostuu silloin, kun hyvinvointialueen eri palvelualueet vastaavat yleis- ja erityislain perusteella järjestettävistä palveluista. Säännöksen mukaan silloin, kun henkilön tarpeiden arviointi ja niihin vastaaminen edellyttävät sosiaalityön tai muiden viranomaisten palveluja tai tukitoimia, on näiden tahojen osallistuttava toimenpiteistä vastaavan työntekijän pyynnöstä henkilön palvelutarpeen arvioinnin tekemiseen ja asiakassuunnitelman laatimiseen.

Elämänvaiheet

Elämänvaihe olisi lakiin esitettävän määritelmän mukaan ihmisen yleiseen elämäntilanteeseen kuuluva ajanjakso, johon liittyy sille tyypillisiä kehitysvaiheita ja tehtäviä. Eri elämänvaiheisiin liittyvillä fyysisen, kognitiivisen, emotionaalisen ja sosiaalisen kehityksen vaiheilla olisi merkitystä arvioitaessa vammaisen henkilön avun ja tuen tarpeita ja sitä, kuinka niihin tulee vastata.

Normaaliin elämäntilanteeseen liittyy yleensä elämänvaiheen tai ikäkauden mukaan vaihtuvia tilanteita, rooleja, tehtäviä ja vastuuta. Silloin, kun vammaisen henkilö tarvitsee näissä tilanteissa, rooleissa, tehtävien suorittamisessa ja vastuun kantamisessa välttämättä sellaista apua ja tukea, jota muut henkilöt eivät yleensä samassa elämänvaiheessa tarvitse ja kun näitä palveluita ei ole järjestettävissä riittävinä ja sopivin palveluin ensisijaisen lainsäädännön perusteella, tarpeeseen tulee vastata vammaispalvelulain mukaisin palveluin.

Vaikka elämäntilanteeseen sisältyy erilaisia elämänvaiheita ja niille tyypillisiä piirteitä, elämänvaiheet eivät kuitenkaan toteudu kaikilla ihmisillä samanlaisina. Mikään elämänvaihe ei kategorisesti rajaa vammaisia henkilöitä vammaispalveluiden ulkopuolelle, vaan päätös oikeudesta saada vammaispalveluita tehdään aina yksilöllisen palvelutarpeen arviointiprosessin perusteella. Kaikki elämänvaiheet sisältävät elämän murroskohtia tai tilanteita, joissa korostuu vammaisen henkilön tarve saada erityispalveluita. Tällaisia tilanteita ovat esimerkiksi muutto omaan kotiin, opintojen aloitus, työelämään siirtyminen, perheen perustaminen, lapsen syntymä ja läheisen kuolema.

Elämänvaiheita koskevan säännöksen tarkoituksena olisi auttaa arvioimaan nimenomaan sitä, poikkeako vammaisen henkilön avun ja tuen tarve elämänvaiheeseen tavanomaisesti kuuluvasta tarpeesta. Soveltamisalapykälän 5 momentin perusteella puolestaan arvioidaan, ovatko yleislain mukaiset palvelut vammaisen henkilön yksilöllisen palvelutarpeen ja edun kannalta sopivia ja riittäviä.

Elämänvaiheita koskevan säännöksen tarkoituksena ei olisi, että vammaispalveluiden varassa eri elämänvaiheissa elävät vammaiset henkilöt siirtyisivät yleislainsäädännön piiriin silloin, kun

heidän välttämättömät avun ja tuen tarpeensa johtuvat pitkäaikaisesta vammasta tai sairaudesta. Soveltamiskäytäntöä ei ole tarkoitus tältä osin muuttaa.

Lapsuus ja nuoruus

Uuden vammaispalvelulain yhtenä keskeisenä tavoitteena on ollut lasten ja nuorten aseman parantaminen ja heidän osallisuutensa edistäminen. Elämänvaiheita koskevan säännöksen tavoitteena olisi auttaa arvioimaan, milloin vammaisella lapsella ja nuorella on oikeus saada vammaispalveluita. Tarkoituksena ei olisi heikentää lasten ja nuorten asemaa.

Vammaisen lapsen ja nuoren mahdollisuuksia toimia yhdenvertaisesti muiden lasten ja nuorten kanssa on tuettava yleis- ja erityispalveluilla. Koska vammaiset lapset ja nuoret ovat erityisen haavoittuvassa asemassa, heidän oikeuksiensa toteutuminen edellyttää usein positiivista erityiskohtelua. Lapsuudessa ja nuoruudessa luodaan pohja koko tulevalle elämälle. Lasten ja nuorten palveluita järjestettäessä tulee ottaa huomioon lapsen ja nuoren yksilölliset avun ja tuen tarpeet eri kehitysvaiheissa. Lapsen ja nuoren palvelukokonaisuus on toteutettava siten, että se tukee parhaalla mahdollisella tavalla lapsen ja nuoren kehitystä ja mahdollisuuksia elää täyttää elämää vammaa sitä estämättä.

Lapsen edun mukaisen palvelukokonaisuuden muodostaminen edellyttää, että lapsen ja nuoren osallisuutta tuetaan asiakasprosessissa tämän lain 3 §:n edellyttämällä tavalla. Jotta lapsen ja nuoren hyvinvointi voidaan turvata, myös perhettä on tuettava tarpeenmukaisin palveluin. Lapsuuden ja nuoruuden elämänvaiheisiin liittyy paljon erilaisia siirtymävaiheita, joissa tulee kiinnittää erityistä huomiota oikea-aikaisten ja riittävien palveluiden järjestämiseen.

Vaikka lapsen ja nuoren määritelmät on laissa sidottu tiettyyn ikään, näiden elämänvaiheiden alkamis- ja päättymisajankohtia ei voida tarkasti määrittää, vaan elämänvaiheesta toiseen siirtyminen tapahtuu vähitellen. Vammaisella henkilöllä kehitys voi myös tapahtua eri tahtiin kuin vammattomilla henkilöillä.

Lapsuus

Lapsella tarkoitetaan vammaispalvelulaissa alle 18-vuotiaasta henkilöä. Lapsuuden elämänvaihe kestää näin elämän ensimmäiset 18 vuotta. Siksi lapsuuteen sisältyy useita kehitysvaiheita, joilla on merkitystä avun ja tuen tarpeen arvioinnissa. Varhaislapsuuteen liittyy nopea fyysinen kasvu ja motoristen taitojen kehitys sekä kielen ja vuorovaikutustaitojen kehittyminen. Leikki-ikäisen ja kouluikäisen lapsen taidot kehittyvät ja itsenäisyys ja omatoimisuus lisääntyvät, sosiaaliset suhteet laajenevat sekä identiteetti ja itsetunto kehittyvät. Murrosiän tuomat muutokset vaikuttavat siirryttäessä vähitellen lapsuudesta nuoruuteen.

Silloin, kun lapsen kehitys poikkeaa tavanomaisesta kehityskulusta, vammaispalveluilla tulee tarvittaessa tukea vammaisen lapsen kasvua ja kehitystä sekä perheen mahdollisuuksia tukea lasta hänen kehitystehtävässään.

Varhaislapsuudessa kaikki lapset tarvitsevat runsaasti hoitoa ja huolenpitoa, minkä vuoksi vammaisen lapsen avun ja tuen tarve poikkeaa harvemmin ikäkauteen liittyvästä tavanomaisesta tarpeesta. Kuitenkin esimerkiksi silloin, kun lapsi tarvitsee päivittäisissä toimissa tai kommunikaatiossa ja vuorovaikutuksessa enemmän apua ja tukea kuin ikäisensä lapset tai jos lapsen välttämätön hoito ja huolenpito on raskaampaa kuin vammattoman lapsen, vammaispalveluita tulee myöntää näihin erityisiin tarpeisiin. Aina on huolehdittava myös siitä, että lapsen osallisuutta tuetaan hänen ikä- ja kehitysvaiheensa edellyttämällä tavalla.

Siinä vaiheessa, kun lapset yleensä alkavat tehdä asioita itse ilman apua, viettää aikaa ystäviensä kanssa tai harrastaa asioita itsenäisesti kodin ulkopuolella, tarve tukea vammaisen lapsen osallisuutta korostuu. Tarpeeseen on tarvittaessa vastattava vammaispalveluilla. Sen lisäksi vammaispalveluita tulee myöntää silloin, kun vammaisen lapsen hoidon ja huolenpidon tarve on tavanomaista saman ikäisen lapsen tarvetta suurempaa.

Vammaispalveluilla tulee vastata myös murrosiässä vamman vuoksi esiintyviin haasteisiin ja tukea vammaista lasta usein muita lapsia pitkäkestoisemmassa itsenäistymisen prosessissa.

Yleis- ja erityispalveluiden tarkoituksena on turvata lapsen mahdollisuus elää perheessä ja lapsen muussa toimintaympäristössä yhdenvertaisena toimijana ja tehdä samoja asioita kuin lapset yleensäkin tekevät. Siksi lapsen avun ja tuen tarpeita tulee verrata saman ikäisten vammattomien lasten avun ja tuen tarpeisiin. Kun vammaisen lapsen toimintakyky poikkeaa vamman vuoksi saman ikäisten lasten toimintakyvystä, lapsella on oikeus saada apua ja tukea niihin asioihin, joita hän ei pysty vammansa vuoksi tekemään ikäistensä lasten tavoin. Arvioitaessa lapsen oikeutta saada vammaispalveluita tulee varmistaa, että tehdyt ratkaisut toteuttavat lapsen etua.

Tärkeimpiä ensisijaisia perhettä ja lasta tukevia sosiaalipalveluita ovat muun muassa sosiaalihuoltolain mukainen perhetyö, lapsiperheen kotipalvelu, tukipalvelut sekä kotihoito. Varhaiskasvatuslain (540/2018) ja perusopetuslain (628/1998) mukaiset palvelut ovat aina ensisijaisia suhteessa erityispalveluihin. Jos ensisijaisen lainsäädännön mukaisilla palveluilla ei voida vastata lapsen vammaisuudesta johtuviin tarpeisiin ja turvata vammaiselle lapselle riittävää ja sopivaa sekä lapsen edun mukaista apua ja tukea, palvelut on järjestettävä tai niitä on täydennettävä vammaispalvelulain perusteella. Lapselle voidaan järjestää esimerkiksi valmennusta, liikkumisen tukea, henkilökohtaista apua ja erityistä osallisuuden tukea.

Lähtökohtana on turvata aina ensisijaisesti lapsen asuminen kotona siitä riippumatta, kuinka suuri hänen avun ja tuen tarpeensa on. Vammaiselle lapselle ja hänen perheelleen on järjestettävä tarvittava palvelukokonaisuus, joka usein muodostuu sekä ensisijaisen lainsäädännön että vammaispalvelulain mukaisista palveluista.

Lapsen etua arvioitaessa on asiakkaan etua koskevan sosiaalihuoltolain 4 §:n lisäksi otettava huomioon lapsen etua koskeva 5 §. Huomioon on otettava myös sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (812/2000, jäljempänä asiakaslaki) 10 §, joka koskee alaikäisen asiakkaan asemaa.

Nuoruus

Nuorella tarkoitetaan vammaispalvelulaissa 18–24-vuotiaasta henkilöä. Nuoruuden elämänvaihe ajoittuu näille ikävuosille. On kuitenkin huomattava, että vammaiselle nuorelle järjestettävissä vammaispalveluissa ei ole ikärajoja ja että siirtyminen elämänvaiheesta toiseen tapahtuu vähitellen. Nuoreksi kasvaminen ja itsenäistyminen alkaa jo lapsuuden elämänvaiheen loppupuolella ja vastaavasti nuori alkaa vähitellen kantaa aikuisuuteen liittyviä vastuita ja velvoitteita.

Elina Hermanson ja Nina Sajaniemi kuvaavat artikkelissaan (Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim 2018;134(8):843–9), että nuoruus on aivojen kehityksen toiseksi tärkein vaihe varhaisvaiheiden jälkeen. Nuoruus on ajanjakso, jossa kehitys voi ohjelmoitua uudelleen - kohti kasvavaa kaaosta ja syrjäytymistä tai kohti joustavaa mielen hallintaa ja uusia mahdollisuuksia.

Tämän vuoksi on erityisen tärkeää arvioida riittävän usein vammaisen nuoren palveluiden tarve ja se, mihin tarpeisiin tulee vastata vammaispalveluilla.

Nuoren psyykkinen kehitys etenee yleensä fyysistä kehitystä hitaammin. Vammaisella nuorella sekä psyykkinen että fyysinen kehitys voi edetä hitaammin kuin muilla nuorilla. Silloin, kun kehitys poikkeaa saman ikäisten nuorten kehityksestä ja vammaisen nuori tarvitsee enemmän apua ja tukea kuin muut nuoret, tähän avun ja tuen tarpeeseen tulee usein vastata vammaispalveluilla. Palveluita tulee järjestää niin, että nuori pääsee tekemään samoja asioita kuin muut ikäisensä nuoret. Myös vammaisen henkilön itsetunnon kehitystä on tärkeä tukea nuorena. Itsenäistyvän nuoren on päästävä tekemään asioita ilman vanhempia silloin, kun muutkin nuoret näin tekevät.

Nuoren vastuu omasta elämästään kasvaa koulun päättyessä. Nuoren pääsyä yhteiskunnan täysivertaiseksi jäseneksi on erityisesti tuettava tuossa suuria muutoksia sisältävässä elämänvaiheessa. Vammaisen nuori tarvitsee usein enemmän tukea voidakseen alkaa elää itsenäisen nuoren elämää. Tarvittaessa nuoren osallisuutta ja sosiaalisia suhteita on tuettava esimerkiksi valmennuksen, henkilökohtaisen avun tai erityisen osallisuuden tuen taikka liikkumisen tuen avulla. Nuoruuden elämänvaiheeseen kuuluu yleensä myös muutto omaan kotiin. Jos nuori tarvitsee muita nuoria enemmän tukea lapsuudenkodista irrottautumiseen ja omassa kodissa asumiseen ja yleisillä palveluilla ei ole mahdollista vastata nuoren tarpeisiin, hänellä saattaa olla oikeus saada tarvittavia vammaispalveluita. Nuori saattaa tarvita tässä elämänvaiheessa myös esimerkiksi palveluna järjestettävää tuettua päätöksentekoa voidakseen tehdä itse omaa elämäänsä koskevia merkittäviä päätöksiä.

Yleis- ja erityispalveluiden tarkoituksena on mahdollistaa, että vammaisen nuori voi elää nuoren elämää ja tehdä samoja asioita kuin nuoret yleensäkin tekevät. Siksi nuoren avun ja tuen tarpeita tulee verrata saman ikäisten vammattomien nuorten tarpeisiin. Nuorella on oikeus saada apua ja tukea niihin asioihin, joita hän ei pysty vammansa vuoksi tekemään ikäistensä nuorten tavoin.

Tuki varhaiskasvatuksessa ja opetuksessa

Varhaiskasvatukseen osallistuvalla lapsella on oikeus saada yksilöllisen kehityksensä, oppimisensa tai hyvinvointinsa edellyttämä tuki varhaiskasvatuslain perusteella. Nämä palvelut ovat ensisijaisia suhteessa vammaispalvelulain perusteella järjestettäviin palveluihin.

Perusopetuslaki korostaa opetustoimen velvollisuutta järjestää opetus oppilaiden ikäkauden ja edellytysten mukaisesti ja siten, että se edistää oppilaiden tervettä kasvua ja kehitystä. Myös esi- ja perusopetuksessa on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Oppilaalla on oikeus saada esi- ja perusopetukseen osallistumisen edellyttämät tulkittamis- ja avustajapalvelut sekä erityiset apuvälineet perusopetuslain perusteella. Vammaisen oppilaan opetukseen osallistumisen edellyttämät palvelut tulee aina ensisijaisesti järjestää perusopetuslain perusteella.

Lukiolaki (714/2018) ei sisällä vastaavia säännöksiä oppilaalle annettavista avustaja- ja tulkittamispalveluista. Siksi ne on järjestettävä tarvittaessa erityislakien perusteella. Vammaisen henkilön tavallisessa ammatillisessa oppilaitoksessa vamman vuoksi tarvittavat palvelut tulee tarvittaessa järjestää vammaispalvelulain perusteella, koska niistä ei ole säädetty ammatillisesta koulutuksesta annetussa laissa. Vaativaa erityistukea saava opiskelija on oikeutettu opiskelun edellyttämiin yhteisiin avustajapalveluihin ja yhteisessä käytössä oleviin erityisiin apuvälineisiin. Vaativan erityisen tuen järjestäminen on annettu tehtäväksi vain

joillekin koulutuksen järjestäjille. Palveluita tulee tarvittaessa täydentää vammaispalvelulain mukaisilla palveluilla.

Varhaiskasvatuksen järjestäjällä ja palveluntuottajalla on yhdenvertaisuuslain perusteella erityinen velvollisuus edistää yhdenvertaisuutta varhaiskasvatuksessa. Sama velvollisuus on myös koulutuksen järjestäjällä ja tämän ylläpitämällä oppilaitoksella. Näiden on myös tehtävä yhdenvertaisuuslain ja YK:n vammaissopimuksen mukaisia kohtuullisia mukautuksia, jotta vammaisen lapsi voi saada yhdenvertaisesti varhaiskasvatusta sekä esi- ja perusopetusta. Nämä toimet ovat ensisijaisia suhteessa erityispalveluihin.

Aikuisuus

Aikuisuus alkaa juridisesti nuoruuden päättyessä 24-vuotiaana. Elämänvaiheena aikuisuuden alulle on kuitenkin vaikea asettaa selvää rajaa, koska nuori kasvaa vähitellen kohti aikuisuutta. Aikuisuus on pitkä ja monin tavoin aktiivinen elämänvaihe, johon kuuluu vastuun ottaminen omasta elämästä ja usein myös muiden elämästä. Myös aikuisuuden eri vaiheisiin liittyy usein suuria elämänmuutoksia, kuten perheen perustaminen ja työelämään siirtyminen. Aikuisuuteen kuuluu lisäksi erilaisia vastuullisia rooleja. Ne voivat olla esimerkiksi opiskeluun, työntekijän tai työnantajan tehtäviin sekä vanhemmuuteen liittyviä rooleja.

Elämänvaiheita koskeva säännös auttaisi arvioimaan, milloin aikuisen vammaisen henkilön tarpeet poikkeavat aikuisuuteen tavanomaisesti liittyvistä avun ja tuen tarpeista. Vammaispalveluita olisi järjestettävä silloin, kun aikuinen vammaisen henkilö tarvitsee vammansa aiheuttaman toimintarajoitteen takia välttämättä sellaista apua ja tukea, jota aikuiset eivät yleensä tässä elämänvaiheessa tarvitse ja jos tarpeeseen ei voida vastata yleislakien perusteella järjestettävissä olevilla palveluilla. Lainvalintaa tehtäessä olisi otettava huomioon aikuisuuteen liittyvät erilaiset elämäntilanteet, roolit, vastuut ja velvoitteet. Silloin, kun vammaisen henkilö ei voi vammansa johdosta suoriutua näistä tehtävistä ja vastuista, vaikka muut aikuiset siihen yleensä pystyvät, kyseessä on tarve, johon tule vastata vammaispalveluilla. Aikuisuuden elämänvaiheessa vammaiset henkilöt saattavat tarvita apua ja tukea päivittäisissä toimissa, asumisessa, liikkumisessa, sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja harrastuksissa. Aikuiset huolehtivat yleensä itse itsestään ja perheestään sekä hoitavat kotinsa ja huolehtivat toimeentulostaan. Siksi vammaisen henkilön avun ja tuen tarve aikuisuuden elämänvaiheessa poikkeaa useimmiten tavanomaisesta avun ja tuen tarpeesta.

Vanhuus

Vanhuuden elämänvaiheen alkamisajankohtaa ei voi tarkasti määrittää, vaan aikuisuudesta siirrytään ikääntymisen myötä vähitellen vanhuuteen. Vanhuus on monimuotoinen elämänvaihe, johon sisältyy erilaisia vaihteita. Iäkkäiden henkilöiden palvelutarpeet vaihtelevat näiden vaiheiden mukaan, mutta ne voivat alkaa eri aikaan ja poiketa merkittävästi toisistaan.

Monet jatkavat työelämässä esimerkiksi lähemmäs 70 vuoden ikää. Yleensä esimerkiksi eläkkeelle jäämisen jälkeiseen aikaan ei vielä kuulu hoidon ja huolenpidon tarve, vaan iäkkäät henkilöt kantavat edelleen vastuun itsestään ja omasta elämästään sekä kodistaan. Tässä elämänvaiheessa on tyypillistä osallistua aktiivisesti yhteisiin asioihin. Aikaa kutsutaan usein nimellä kolmas ikä. Tässä elämänvaiheessa vammaisen henkilön avun ja tuen tarpeen voidaan usein arvioida poikkeavan elämänvaiheeseen tavanomaisesti kuuluvasta avun ja tuen tarpeesta.

Esimerkiksi vanhan vammaispalvelulain mukaisen kuljetuspalvelun saajista yli puolet on yli 65-vuotiaita (Sotkanet, vuoden 2024 tilastot). Myös henkilökohtaista apua, jossa on aikaisemmin ollut ikääntymisrajaus, on myönnetty yli 65-vuotiaille vammaisille henkilöille.

Vanhuuden elämänvaiheen loppupuolelle eli niin sanottuun neljanteen ikään puolestaan liittyy tavanomaisesti pysyviä toimintakyvyn rajoitteita ja terveysongelmia, vaikeuksia suoriutua itsenäisesti päivittäisistä toimista ja näin pysyvä hoidon ja huolenpidon tarve. Neljäs ikä on Suomessa siirtynyt keskimäärin yhä korkeampaan ikään, mutta yksilöllinen vaihtelu on suurta. Kronologinen ikä ei määritä sitä, onko henkilön elämänvaihe kolmas vai neljäs ikä eikä raja näiden välillä ole selvä. Vaikka avun, tuen sekä hoidon ja huolenpidon merkittävämpi tarve keskittyy yleensä iäkkäiden henkilöiden viimeisiin elinvuosiin, yksittäinen asia, kuten pelkkä asiakkaan ikä, ei ratkaisisi sovellettavaa lakia. Lisäksi asiakkaan palvelutarpeen arviointia tulee tarvittaessa päivittää avun ja tuen tarpeiden muuttuessa. Elämän loppuvaiheen palvelutarpeeseen on mahdollista vaikuttaa aiemmissa elämänvaiheissa annettavalla ohjauksella sekä oikea-aikaisilla ja ennaltaehkäisevillä palveluilla.

Palveluiden jatkuvuutta koskevan säännöksen yhtenä tarkoituksena on turvata se, että vammaiset henkilöt voivat saada myös ikääntyessään vammaispalveluita. Kuten vammaispalvelulakia säädettäessä on ollut tarkoitus, vammaispalveluita aiemmin saaneet vammaiset henkilöt saivat niitä myös ikääntyessään silloin, kun avun ja tuen sekä huolenpidon tarve johtuu heidän aiemmasta vammastaan eikä kyseessä ole selkeästi uusi, elämänvaiheessa tavanomainen avun ja tuen tarve. Vaikka kyseessä olisi uusi elämänvaiheessa tavanomainen avun ja tuen tarve, on kuitenkin otettava huomioon vammaisen henkilön palveluiden kannalta toimiva kokonaisuus ja se, että vammaisen henkilön toimintakyky saattaa vaman vuoksi heiketä ikääntyessä tavallista nopeammin.

Elämän loppuvaiheessa olevien iäkkäiden henkilöiden luonnollisesta vanhenemisestä johtuva usein hoitoon ja huolenpitoon painottuva palvelutarve voidaan useimmiten katsoa tavanomaiseksi elämänvaiheeseen liittyväksi tarpeeksi. Vammaispalvelulain perusteella tulee muiden edellytysten täytyessä myöntää palveluita iäkkäinä tapaturmaisesti vammautuneille henkilöille sekä henkilöille, joiden aiemmasta pitkäaikaisesta vammasta tai sairaudesta johtuva avun ja tuen tarve ilmenee tai pahenee vasta vanhuuden elämänvaiheessa. Lisäksi yksilöllisen palvelutarpeen arvioinnin perusteella voidaan myöntää vammaispalveluita tilanteissa, joissa henkilö on vammautunut pitkäaikaisen sairauden vuoksi vanhuuden elämänvaiheessa.

Sosiaalihuoltolakia ja vanhuspalvelulakia on uudistettu viime vuosina erityisesti ottaen huomioon iäkkäiden henkilöiden tarpeet (ks. HE 122/2024 vp, s.12–13). Sosiaalihuoltolain säännöksiä on kehitetty liittyen hoivan ja huolenpidon sekä osallisuuden tarpeisiin. Sosiaalihuoltolakiin on lisätty kotihoidon riittävyttä turvaavat säännökset kotikäyntien suunnittelusta ja kotihoidon toteuttamisesta. Kotihoito on keskeinen iäkkäiden kotona asumista tukeva palvelu. Lisäksi iäkkäiden henkilöiden ympärivuorokautista palveluasumista koskien on säädetty henkilöstön vähimmäismitoituksesta. Palvelutarpeen arviointia ja palvelujen seurantaa on myös uudistettu ja lisätty viime vuosina, jotta palveluita voidaan sen pohjalta paremmin kehittää.

Sosiaali- ja terveysvaliokunta katsoi uutta vammaispalvelulakia koskevassa mietinnössään (StVM 52/2022 vp) lainsäädännön tavoitteiden ja myös sen toteutettavuuden näkökulmasta tärkeäksi erottaa iäkkäille henkilöille heidän yksilöllisen tarpeensa mukaan järjestettävät palvelut vammaisille henkilöille järjestettävistä erityispalveluista. Valiokunta totesi, että kotiin tuotavilla palveluilla ja sosiaalihuoltolain asumista koskevilla palveluilla voidaan yleensä huolehtia iäkkään henkilön palvelutarpeista täysimääräisesti. Sosiaalihuoltolain liikkumista

tukevia palveluja koskevilla säännöksillä voidaan varmistaa iäkkään henkilön oikeus liikkumiseen.

Tavoitteena on, että uusi palvelurakenne ja sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisvastuuta korostavat säännökset turvaavat entistä laadukkaammat palvelut hyvinvointialueilla. THL:n kansallisessa vanhuspalvelujen asiakastytyväisyyskyselyssä 2024 ([linkki kyselyyn](#)) todetaan, että suurin osa iäkkäistä henkilöistä on tyytyväisiä saamaansa palveluun.

Lainsäädäntöön ja palvelurakenteisiin liittyvien uudistusten johdosta erityisesti vanhuuden neljännessä iässä olevien iäkkäiden henkilöiden avun ja tuen tarpeisiin voidaan yleensä vastata iäkkäille henkilöille tarkoitetuilla sosiaalihuoltolain mukaisilla palveluilla. Ratkaisut tulee kuitenkin aina tehdä perustuen yksilölliseen palvelutarpeen arviointiin ja asiakassuunnitelmaan sekä huolehtien siitä, että asiakas saa riittävät palvelut siten, kuin perustuslain 19 §:n 3 momentti edellyttää. Hyvinvointialueilla on huolehdittava siitä, että sosiaalihuoltolain ja muiden yleislakien mukaisia palveluita järjestetään alueilla esiintyvän tarpeen mukaan.

Suhde muuhun lainsäädäntöön

Voimassa olevan lain 1 momenttiin sisältyvä säännös lain suhteesta muuhun lainsäädäntöön ehdotetaan siirrettäväksi pykälän 5 momentiksi. Säännös olisi sisällöltään ja kirjoitustavaltaan identtinen voimassa olevan vammaispalvelulain 1 momenttiin sisältyvän säännöksen kanssa eikä sen sisältöä ehdoteta muutettavaksi. Säännös olisi osa soveltamisalasäännösten muodostamaa kokonaisuutta.

Asiakasmaksuja koskevat säännökset

Voimassa olevaan vammaispalvelulain 2 §:n 3 momenttiin sisältyvä sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuja koskeva informatiivinen viittaus ja 4 momenttiin sisältyvä asiakasmaksuja koskeva suojasäännös ehdotetaan yhdistettäväksi uudeksi 6 momentiksi. Säännökset säilyisivät sisällöltään muuttumattomina, mutta niihin tehtäisiin pieniä teknisiä korjauksia.

Järjestämisvastuuta koskeva viittaussäännös

Vammaispalvelulain 2 §:n 5 momenttiin sisältyvä järjestämisvastuuta koskeva informatiivinen viittaus siirrettäisiin soveltamisalapykälän 7 momentiksi.

8 Voimaantulo

Ehdotetaan, että laki tulee voimaan 1.1.2026.

Siirtymäsäännöksissä säädettäisiin siitä, minkä lain mukaista soveltamisalasäännöstä sovellettaisiin ennen tämän lain voimaantuloa vireille tulleisiin hakemuksiin ja muutoksenhakuasioihin. Koska tällä lailla ehdotetaan muutettavaksi asiasisällön osalta vain elämänvaiheita koskevaa soveltamisalapykälän säännöstä, ei ole tarkoituksenmukaista muuttaa päätöksiä, jotka on tehty soveltaen vuoden 2025 alussa voimaan tullutta soveltamisalasäännöstä. Uusi päätös saattaisi kuitenkin tulla kyseeseen, jos vammaisen henkilö tekee uuden hakemuksen tai vammaisen henkilön palvelutarve edellyttää uutta päätöstä.

9 Toimeenpano ja seuranta

STM ja THL tukevat ja ohjaavat lain toimeenpanoa. STM järjestää muutoksista koulutusta. Vammaisalan asiantuntijoiden työn tueksi soveltamisalan muutoksista annetaan tietoa myös THL:n ylläpitämässä Vammaispalvelujen käsikirjassa.

STM on käynnistänyt hankkeen, jolla seurataan uuden vammaispalvelulain tavoitteiden toteutumista. Eduskunta on edellyttänyt, että valtioneuvosto ohjaa vammaispalvelulain toimeenpanoa ja seuraa muutosten vaikutuksia.

Tärkeimpiä seurattavia asioita ovat vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutuminen (vammaispalveluiden saaminen), vammaispalvelulain säilyminen erityislakina sekä vammaispalveluiden kustannusten muutokset ja niiden syyt. Seurantahanketta toteuttaa THL vuoden 2027 loppuun asti. Tietoa palveluiden toteutumisesta kootaan hyvinvointialueille suunnatuilla seurantakyselyillä ja järjestökyselyllä, erikseen järjestettävissä tilaisuuksissa sekä muun muassa rekisteritiedon avulla. Seurannassa otetaan huomioon tässä esityksessä ehdotettujen säännösmuutosten voimaantulo ja vaikutus.

10 Suhde muihin esityksiin

10.1 Suhde talousarvioesitykseen

Esitys liittyy valtion vuoden 2026 talousarvioesitykseen ja on tarkoitettu käsiteltäväksi sen yhteydessä. Hyvinvointialueiden rahoituksesta momentilta 28.89.31 vähennetään 20,2 miljoonaa euroa vuodesta 2026 lähtien.

11 Suhde perustuslakiin ja säätämisjärjestys

11.1 Johdanto

Säätämisjärjestystä koskevat perustelut on kirjoitettu sen arvioimiseksi, onko hallituksen esityksessä otettu asianmukaisesti huomioon hallituksen esitystä HE 122/2024 vp koskevaan perustuslakivaliokunnan lausuntoon PeVL 44/2024 vp sisältynyt elämänvaiheita koskevan säännöksen epätasällisyyteen ja tarkkarajaisuuden puutteeseen liittynyt valtiosääntöoikeudellinen huomautus. Lisäksi on arvioitu esityksen suhdetta YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksista tehtyyn yleissopimukseen erityisesti YK:n vammaisten oikeuksien komitean 3.9.2025 julkaisemien Suomea koskevien tähän esitykseen liittyvien loppupäätelmien ja suositusten osalta. Niiden sisältö on kuvattu esityksen nykytilan kuvausta ja arviointia koskevan jakson sivuilla 5–6.

Lain soveltamisalasäännöstä ehdotetaan tarkennettavaksi elämänvaiheita koskevan säännöksen osalta perustuslakivaliokunnan edellyttämällä tavalla, jotta säännös täyttäisi perustuslain 80 §:n mukaisen täsmällisyyden ja tarkkarajaisuuden sekä selkeyden ja ymmärrettävyyden vaatimukset. Sen lisäksi soveltamisalapykälään ehdotetaan lisättäväksi vammaispalvelulain luonnetta erityislakina korostava uusi 1 momentti. Muut soveltamisalapykälän säännökset vastaavat sisällöltään vuoden 2025 alusta voimaan tulleen vammaispalvelulain 2 §:ään sisältyviä säännöksiä. Pykälän momenttien järjestystä ehdotetaan muutettavaksi siten, että asiakasprosessissa olisi helpompi arvioida loogisessa järjestyksessä vammaispalvelulain soveltamisen edellytyksiä.

Elämänvaiheita koskevan säännöksen suhdetta perustuslakiin on käsitelty muilta osin vammaispalvelulain hyväksymiseen johtaneen hallituksen esityksen 122/2024 käsittelyn yhteydessä. Sääntämisyjärjestysperustelut ovat esityksen sivuilla 64–75.

11.2 Perustuslakivaliokunnan lausunto

Perustuslakivaliokunta piti elämänvaiheisiin kiinnittyviä arviointiperusteita hyväksyttävänä. Perustuslakivaliokunta kuitenkin katsoi, että hallituksen esityksessä elämänvaiheista esitetyt perustelut huomioidenkin 1. lakiehdotuksen 2 §:n 3 momentin säännös oli huomattavan avoin ja tulkinnanvarainen.

Perustuslakivaliokunnan lausunnon mukaan hallituksen esityksen 1. lakiehdotuksen elämänvaiheita koskevaan 2 §:n 3 momenttiin sisältyvää epätasällisyyttä ja tarkkarajaisuuden puutetta ei voitu vammaispalvelulain perusoikeusliitännäisiä oikeuksia säänneltäessä pitää perustuslain 80 §:n kannalta asianmukaisena. Sääntelyn arvioinnissa voitiin perustuslakivaliokunnan näkemyksen mukaan tältä osin kiinnittää huomiota samoihin seikkoihin kuin vuoden 2025 alussa voimaan tulevaa vammaispalvelulakia arvioitaessa (PeVL 79/2022 vp, kappaleet 8–10). Perustuslakivaliokunta totesi, että hallituksen esityksen 1. lakiehdotuksen 2 §:n 3 momenttia tulee vielä täsmentää. Tämä on edellytyksenä ehdotuksen käsittelemiselle tavallisen lain sääntämisyjärjestyksessä.

Perustuslakivaliokunnan mukaan tällainen täsmentäminen voidaan tehdä esimerkiksi säätämällä laissa nyt vain esityksen perusteluissa kuvatuista elämänvaiheesta tavanomaisen tarpeen arvioinnin kannalta merkityksellisistä seikoista ja viittauksin esimerkiksi vammaispalvelulain 1 §:ssä mainittuihin seikkoihin.

Perustuslakivaliokunta on aiemmin hallituksen esityksestä HE 191/2022 antamassaan lausunnossa PeVL 79/2022 vp todennut niin sanottuun ikääntymisrajaukseen liittyen palvelujen eriyttämisestä seuraavaa:

”Perustuslakivaliokunta kiinnittää huomiota siihen, ettei esimerkiksi palveluiden eriyttäminen vaikkapa työikäisten ja työiän ylittäneiden välillä sinänsä ole välttämättä ongelmallista, kunhan eroille on hyväksyttävä peruste. Valiokunnan käsityksen mukaan tämänkaltaisesta palvelujen eriyttämisestä säätäminen edellyttää kuitenkin perusteellista säädösvalmistelua.”

Vammaispalvelulain valmistelun eri vaiheissa on arvioitu vaihtoehtoisia keinoja päästä eduskunnankin hyväksymään tavoitteeseen säilyttää vammaispalvelulaki vammaisille henkilöille tarkoitettuna erityislakina ja turvata näin vammaisten henkilöiden oikeus saada tarvitsemansa vammaispalvelut siten, että säännökset ovat valtiosääntöoikeudellisesti hyväksyttäviä. Näitä vaihtoehtoja ja niiden vaikutuksia on arvioitu tiiviisti tämän hallituksen esityksen sivuilla 13–14.

11.3 Valmistelun eri vaiheisiin liittyvät elämänvaiheita koskevat säännösehdotukset

- 1) Hallituksen esitykseen HE 122/2024 sisältynyt elämänvaiheita koskeva säännösesitys (1. lakiehdotuksen 2 §:n 3 momentti)

Sen lisäksi mitä 1 momentissa säädetään, tämän lain mukaisia palveluja järjestetään vammaiselle henkilölle vain, jos hänen välttämätön avun ja tuen tarpeensa poikkeaa siitä, mikä on henkilön elämänvaiheesta tavanomainen tarve.

- 2) Nyt käsiteltävänä olevan esityksen lausuntokierroksella ollut elämänvaiheita koskeva säännösesitys

Tämän lain perusteella järjestetään palveluita niille vammaisille henkilöille, joiden toimintarajoitteesta johtuva välttämätön avun ja tuen tarve poikkeaa kyseessä olevaan elämänvaiheeseen tavanomaisesti kuuluvasta avun ja tuen tarpeesta. Elämänvaiheilla tarkoitetaan tässä laissa lapsuutta, nuoruutta, aikuisuutta ja vanhuutta. Lain tarkoitus tulee ottaa huomioon arvioitaessa eri elämänvaiheissa olevien vammaisten henkilöiden oikeutta saada tämän lain perusteella palveluita. Arvioinnissa tulee lisäksi ottaa huomioon palveluiden jatkuvuus silloin, kun vammaisen henkilö on käyttänyt vammaispalveluita aiemmissa elämänvaiheissa. Tarkoituksena on, että vammaisen henkilö voi toimia yhdenvertaisena yhteiskunnan jäsenenä kaikissa elämänvaiheissa.

- 3) Lausuntopalautteen perusteella muokattu nyt käsiteltävänä olevaan hallituksen esitykseen sisältyvä säännösesitys

Tämän lain perusteella järjestetään palveluita niille vammaisille henkilöille, joiden toimintarajoitteesta johtuva välttämätön avun ja tuen tarve poikkeaa kyseessä olevaan elämänvaiheeseen tavanomaisesti kuuluvasta avun ja tuen tarpeesta. Tässä laissa tarkoitetaan elämänvaiheella ihmisen yleiseen elämäntilanteeseen kuuluvaa ajanjaksoa, johon liittyy sille tyypillisiä kehitysvaiheita ja tehtäviä. Elämänvaiheita ovat lapsuus, nuoruus, aikuisuus ja vanhuus. Arvioitaessa oikeutta saada vammaispalveluita eri elämänvaiheissa tulee ottaa huomioon, mitä 1 §:ssä säädetään lain tarkoituksesta. Arvioinnissa tulee lisäksi ottaa huomioon palveluiden jatkuvuus siirryttäessä elämänvaiheesta toiseen. Arviointi tulee tehdä osana yksilöllistä palvelutarpeen arviointiprosessia.

Koska perustuslakivaliokunta on pitänyt lausunnossaan elämänvaiheisiin kiinnittyviä arviointiperusteita hyväksyttävänä ja koska perustuslakivaliokunta on pitänyt mahdollisena ehdotuksen käsittelemistä tavallisen lain säätämisyksityksessä, mikäli säännöstä täsmennetään esimerkiksi perustuslakivaliokunnan lausunnossaan esittämällä tavalla, hallitus esittää uuden tarkennetun elämänvaiheita koskevan säännöksen lisäämistä soveltamisalasäännökseen.

Säännökseen esitetään lisättäväksi elämänvaiheita koskeva määritelmä ja luettelo elämänvaiheista. Elämänvaiheita koskevan käsitteen tarkoituksena on kuvata sitä, että elämänvaiheisiin liittyy tiettyjä tyypillisiä piirteitä, mutta elämänvaiheet eivät toteudu kaikilla ihmisillä samanlaisina. Kaikki elämänvaiheet sisältävät erilaisia elämäntilanteita ja tehtäviä, mikä tulee ottaa huomioon vammaispalveluiden tarvetta arvioitaessa.

Tämän lisäksi aiemman esityksen perusteluissa yhtenä elämänvaiheena käsitellyt lapsuuden ja nuoruuden elämänvaiheet on erotettu toisistaan, koska esimerkiksi pienen lapsen tavanomaiseen elämään liittyvät tarpeet poikkeavat paljonkin itsenäistymiseen tukea tarvitsevan nuoren tarpeista. Tällä on merkitystä arvioitaessa lapsen ja nuoren oikeutta saada palveluita vammaispalvelulain perusteella.

Koska lain tarkoitus määrittää, mihin asioihin on kiinnitettävä erityistä huomiota arvioitaessa oikeutta saada palveluita tämän lain perusteella, elämänvaiheita koskevaan pykälään on sisällytetty perustuslakivaliokunnan ehdottama viittaus lain tarkoituksipykälään. Viittaus velvoittaa lain soveltajaa ottamaan huomioon lain tarkoitus arvioitaessa, onko kyseessä sellainen vamman aiheuttamasta toimintarajoitteesta johtuva muu kuin kyseessä olevaan elämänvaiheeseen tavanomaisesti kuuluva tarve. Elämänvaiheita koskevassa säännöksessä ei

ole toistettu lain 1 §:ään sisältyvän tarkoitussäännöksen sisältöä. Tarkoituksena on, että koko säännös ohjaa lainvalintaa. Arvioitaessa oikeutta saada vammaispalveluita tulee ottaa huomioon lain tarkoitus toteuttaa vammaisen henkilön yhdenvertaisuutta, osallisuutta ja osallistumista yhteiskunnassa sekä tukea vammaisen henkilön itsenäisen elämän ja itsemääräämisoikeuden toteutumista. Näiden oikeuksien toteutuminen edellyttää vammaisen henkilön yksilöllisen tarpeen ja edun mukaisia, riittäviä ja laadultaan hyviä palveluita. Jotta vammaisen henkilön on mahdollista toimia täysivaltaisena yhteiskunnan jäsenenä, hänen itsemääräämisoikeutensa ja osallisuutensa on turvattava laadukkailla palveluilla.

Säännöstä esitetään myös täydennettäväksi siten, että arvioitaessa oikeutta saada vammaispalveluita tulee kiinnittää huomiota palveluiden jatkuvuuteen vammaisen henkilön siirtyessä elämänvaiheesta toiseen. Säännös olisi sosiaalihuoltolain 38 §:n säännöstä velvoittavampi. Se turvaisi palveluiden jatkuvuuden myös elämänvaiheiden siirtymäkohdissa, jolloin palveluiden saaminen saattaisi muuten vaikeutua, vaikka palvelutarve silloin usein lisääntyy. Säännös koskisi kaikkia elämänvaiheita ja edistäisi näin yhdenvertaisuutta eri elämänvaiheissa olevien vammaisten henkilöiden kesken. Palveluiden jatkuvuus varmistaisi vammaispalveluiden tarkoituksen toteutumisen eri elämänvaiheissa.

Elämänvaiheita koskevaan säännökseen esitetään lisättäväksi velvoite arvioida osana yksilöllistä palvelutarpeen arviointiprosessia, milloin on kyse vammaisen henkilön elämänvaiheeseen liittyvästä tavanomaisesta tarpeesta ja milloin siitä poikkeavasta tarpeesta. Jokaiselle henkilölle on tehtävä yksilöllinen palvelutarpeen arvio ja arvio siitä, voidaanko hänen tarpeisiinsa vastata ensisijaisen lainsäädännön mukaisilla palveluilla. Säännös edistäisi vammaisten henkilöiden oikeusturvan toteutumista ja korostaisi sitä, että päätös ei voi perustua kategorisesti vain henkilön elämänvaiheeseen.

Palvelutarpeen arvioinnista, osallisuudesta, itsemääräämisoikeudesta ja päätöksenteosta säädetään sosiaalihuoltolain 36, 37 ja 39 §:ssä sekä asiakaslain 6–8 §:ssä. Osallistuminen ja osallisuus tarpeiden arvioinnissa merkitsevät oikeutta olla mukana yhdessä aktiivisesti arvioimassa sitä, onko kyseessä tavanomaisen elämän tarpeista poikkeava tarve. Osallisuus merkitsee myös oikeutta ilmaista itseään ja tulla kuulluksi sekä vaikuttaa prosessissa. Vammaispalvelulain 3 §:ssä säädetään vammaisen henkilön oikeudesta saada tukea asiakasprosessissa. Vammaisen henkilön osallistumista ja osallisuutta on tuettava hänen yksilöllisen tarpeensa mukaisesti hänen toimintakykynsä, ikänsä ja elämäntilanteensa edellyttämällä tavalla. Näiden kaikkien säännösten tavoitteena on turvata se, että vammaisen henkilön avun ja tuen tarpeet eri elämänvaiheissa tulevat arvioiduiksi asianmukaisesti ja tarpeisiin myös vastataan.

Silloin, kun palveluita hakee vanhuspalvelulain 3 §:ssä tarkoitettu iäkäs henkilö, palvelutarpeen arviointiprosessissa on noudatettava vanhuspalvelulain 3 lukuun sisältyviä säännöksiä palveluntarpeiden selvittämisestä, RAI-arviointivälineistön käyttämisestä ja asiakassuunnitelman tekemisestä. Näin on mahdollista varmistaa iäkkään henkilön palvelutarpeiden asianmukainen arviointi ja palveluiden suunnittelu sekä iäkkään henkilön mahdollisuus saada palvelutarpeitaan parhaiten vastaavat palvelut.

Sosiaalihuoltolain monialaista yhteistyötä koskeva 41 § velvoittaa asiakasprosessista vastaavaa henkilöä huolehtimaan siitä, että palvelutarpeen arvioimiseksi, päätösten tekemiseksi ja sosiaalihuollon toteuttamiseksi on käytettävissä henkilön yksilöllisiin tarpeisiin nähden riittävästi asiantuntemusta ja osaamista. Tämän säännöksen merkitys korostuu silloin, kun vammaispalvelut ja esimerkiksi lasten ja iäkkäiden henkilöiden palvelut ovat hyvinvointialueen organisaatiossa erillään tai yleispalveluita järjestää esimerkiksi kunta. Säännöksen mukaan silloin, kun henkilön tarpeiden arviointi ja niihin vastaaminen edellyttävät sosiaalitoimen tai

muiden viranomaisten palveluja tai tukitoimia, on näiden tahojen osallistuttava toimenpiteestä vastaavan työntekijän pyynnöstä henkilön palvelutarpeen arvioinnin tekemiseen ja asiakassuunnitelman laatimiseen. Hallintolain (434/2003) 2 luvun mukaiset hyvän hallinnon periaatteet ohjaavat myös viranomaisten toimintaa.

Palvelutarpeen arviointiprosessi ja yhdessä asiakkaan kanssa toteutettu palveluiden suunnitteluprosessi ovat merkittäviä asiakkaan oikeuksien toteutumisen kannalta myös silloin, kun katsotaan, että henkilöllä ei ole oikeutta saada vammaispalveluita. Tällöin asiakasprosessissa on varmistettava, että henkilö voi saada tarvitsemansa yleislainsäädännön mukaiset palvelut.

Elämänvaiheita koskevan säännöksen lisäksi hallituksen esityksen perusteluista on täydennetty asiakasprosessissa tehtävän arviointityön helpottamiseksi. Valmistelussa on arvioitu, että perusteluissa on mahdollista kuvata eri elämänvaiheisiin liittyviä erityispiirteitä ja elämänvaiheessa tavanomaisen tarpeen arvioinnin kannalta merkityksellisiä seikkoja lakia yksityiskohtaisemmin ja laajemmin. Säännöskohtaisia perusteluista on täydennetty muun muassa HE 191/2022 sisältyneillä tavanomaisen elämän, pitkäaikaaisuuden ja välttämättömyyden käsitteiden kuvauksilla. Eri elämänvaiheita ja niihin liittyviä tarpeita on myös kuvattu aiempaa tarkemmin perusteluissa.

11.4 Subjektiiivisten ja määrärahasidonnaisten oikeuksien merkitys oikeusturvan kannalta

Sosiaali- ja terveysministeriö on tilannut professori Eeva Nykäseltä ja professori Laura Kalliomaa-Puhalta oikeudellisen arvion subjektiivisista oikeuksista ja määrärahasidonnaisista oikeuksista sekä ennaltaehkäisevistä palveluista sosiaalihuollossa (Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2025:24.)

Nykänen ja Kalliomaa-Puha selvittävät raportissa sosiaalisten oikeuksien jaottelua subjektiivisiin ja määrärahasidonnaisiin oikeuksiin sekä jaottelun merkitystä hyvinvointialueiden päätösvallan, talousarvion ja ohjeiden kirjoittamisen sekä yksilöiden sosiaalisten oikeuksien kannalta. He tarkastelevat oikeuksia tarveperiaatteen kautta. Periaate kiinnittyy perustuslain 19 §:n 3 momentin säännökseen riittävistä sosiaalipalveluista. Hyvinvointialuelain 7 §:n ja järjestämislain 4 §:n mukaan näihin tarpeisiin vastaa hyvinvointialue.

Raportissa viitataan myös sosiaali- ja terveysvaliokunnan vammaispalvelulain soveltamisalan muuttamista koskevaan mietintöön (StVM 28/2024 vp s. 6.). Siinä todetaan, että hyvinvointialueella on lakisääteinen velvollisuus vastata siitä, että ihmiset saavat perustuslain 19 §:n 3 momentissa tarkoitetut riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut, joista säädetään sekä yleis- että erityislainsäädännössä ja että oikeus välttämättömään huolenpitoon toteutuu perustuslain 19 §:n 1 momentissa edellytetyllä tavalla. Vastuu ei kuitenkaan kohdistu yksistään hyvinvointialueisiin, vaan kattaa julkisen vallan niitä laajemmin. Perustuslain 22 §:n mukaiseen perusoikeuksien toteuttamisveloitteeseen yhdessä perustuslain 19 §:n sosiaalisten perusoikeuksien kanssa kuuluu valtion vastuu huolehtia siitä, että hyvinvointialueilla on käytännön edellytykset suoriutua tehtävistään. Tämä pitää sisällään myös vaatimuksen riittävistä taloudellisista resursseista.

Olli Mäenpää (Hallinto-oikeus 2023, s. 522–523) tiivistää, että oikeuksia ja etuja perustavien säännösten sanamuodon lisäksi on aina kiinnitettävä huomiota myös esimerkiksi oikeutta koskevaan lainsäädäntöön kokonaisuutena, sääntelyn tarkoitukseen ja asiaa koskevaan oikeuskäytäntöön. Sosiaalihuoltolain kokonaisuus ja tarkoitukset voivat vaikuttaa tulkintaan silloinkin, kun palvelu on sanamuodon perusteella määrärahasidonnainen.

Nykänen ja Kalliomaa-Puha muistuttavat myös, että vaikka subjektiivisesta oikeudesta tiettyyn palveluun ei säädettäisi tavallisessa laissa nimenomaisesti, voi sellainen syntyä suoraan perustuslain 19 §:n 1 momentin perusteella perustuslain säännöksessä tarkoitetuissa tilanteissa, eli kun henkilö ei itse kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa ja on siten välttämättömän huolenpidon tarpeessa. (s. 16)

Käytännössä raja subjektiivisten ja määrärahasidonnaisten oikeuksien välillä ei ole niin tiukka, ei asiakkaan eikä hyvinvointialueen järjestämisvastuun näkökulmasta. Tämä johtuu ainakin neljästä syystä: sosiaalipalvelujen lainsäädännön kirjoittamistavasta, määrärahojen varaamisen periaatteista, tarveperiaatteesta ja siitä, että käytännössä mihin tahansa määrärahasidonnaiseen palveluun voi muodostua subjektiivinen oikeus. (s. 45)

Tarveperiaate ohjaa päätöksentekoa myös silloin, kun pohditaan minkä lain perusteella asiakkaalle tarjotaan palvelua: yleislain (sosiaalihuoltolaki) vai erityislain, kuten esimerkiksi vammaispalvelulain, lastensuojelulain tai omaishoidon tuesta annetun lain (937/2005) perusteella.

Nykänen ja Kalliomaa-Puha toteavat, että keskeinen johtopäätöksemme on, että jaottelu subjektiivisiin ja määrärahasidonnaisiin oikeuksiin ei ole selvä eikä se voikaan sitä olla, sillä kokonaisuuteen vaikuttaa perustuslain 19 §:n 1 momentissa subjektiivisena oikeutena turvattu oikeus välttämättömään huolenpitoon ja pykälän 3 momentissa säädettyyn oikeuteen riittäviin sosiaali- ja terveydenhuollon palveluihin kiinnittyvä tarveperiaate. (s. 70)

Raportissa viitataan myös tarpeeseen säätää sosiaalihuollon palveluista siten, että säännökset jättävät harkintavaltaa myös päätöksentekijöille. Sosiaalihuollon lainsäädännön uudistamistyöryhmän loppuraportissa korostettiin sitä, miten väljä harkintavalta toimii parhaiten asiakaslähtöisesti, kun halutaan rakentaa palvelut joustavasti kunkin asiakkaan tarpeita vastaavasti. Subjektiiviset oikeudet saattavat jäykistää tätä mahdollisuutta. (Sosiaalihuollon uudistamistyöryhmän loppuraportti 2012)

Nyksen ja Kalliomaa-Puhan raportissa viitataan myös perustuslakivaliokunnan lausuntoon liittyen sosiaalihuoltolain valmisteluun (PeVL 36/2014 vp). Lausunnossa todetaan, että sosiaalihuollon palveluista ei voida säätää yhtä täsmällisin säännöksin kuin esimerkiksi toimeentuloturvaetuksista. Väljät, tapauskohtaiselle arvioinnille tilaa antavat muotoilut ovat välttämättömiä.

Hallitus katsoo, että hallituksen esitykseen sisältyvä elämänvaiheita koskeva säännösehdotus täyttää perustuslain 80 §:n edellytykset lain täsmällisyydestä ja tarkkarajaisuudesta. Elämänvaiheita koskeva säännös on luonteeltaan sellainen, ettei siihen ole mahdollista kirjoittaa tyhjentyvästi kaikkea lainvalintaan vaikuttavia seikkoja.

Eri elämänvaiheissa olevien vammaisten henkilöiden oikeusturvan toteutumista edistävät lisäksi säännöksen soveltamista tukevat säännöskohtaiset perustelut sekä yksilöllistä palvelutarpeen arviointia ja asiakassuunnittelua koskevat sosiaalihuoltolain, vammaispalvelulain ja vanhuspalvelulain säännökset.

11.5 Esityksen suhde YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien sopimukseen

YK:n vammaisten oikeuksien komitea on esittänyt huolensa siitä, että vammaispalvelulain 2 §:ään ehdotetut muutokset saattaisivat sulkea monia vammaisia henkilöitä pois yleissopimuksen edellyttämistä palveluista. Komitean mukaan tavanomaisesti kyseiseen elämänvaiheeseen liittyvien avun ja tuen tarpeiden erottelu vammaispalvelulain mukaisista palveluista olisi

ehdotetussa muodossaan syrjivä iän perusteella ja olisi ristiriidassa yleissopimuksen 1 artiklan kanssa. Komitea suosittelee varmistamaan, että vammaispalvelulain 2 § takaa kaikkien yleissopimuksen mukaisten vammaisoikeuksien saatavuuden. Komitea suosittelee myös pidättäytymään ottamasta käyttöön "elämänvaihe" -kriteerejä vammaispalvelulaissa.

Komitean suositukset eivät ole oikeudellisesti velvoittavia, mutta ne ovat merkittäviä sopimusvelvoitteiden tulkinnan kannalta. Soveltamisalapykälään lisättäväksi ehdotettavaa elämänvaiheita koskevaa säännöstä tulee kuitenkin arvioida osana yleis- ja erityislainsäädännön muodostamaa kokonaisuutta, koska YK:n vammaissopimuksessa ei määrätä siitä, millä kansallisella lailla vammaisten henkilöiden oikeudet tulee turvata. Eri ikäkausina tarvittavista palveluista säädetään useissa eri yleislaeissa, kuten varhaiskasvatuslaissa ja perusopetuslaissa sekä sosiaalihuoltolaissa ja terveydenhuoltolaissa. Siten myös yleislainsäädäntö turvaa niiden oikeuksien toteutumista, joista määrätään YK:n vammaissopimuksessa. Esimerkiksi varhaiskasvatuksen järjestäjällä ja palveluntuottajalla sekä koulutuksen järjestäjällä ja tämän ylläpitämällä oppilaitoksella on yhdenvertaisuuslain perusteella erityinen velvollisuus edistää yhdenvertaisuutta varhaiskasvatuksessa ja opetuksessa. Niiden on myös tehtävä yhdenvertaisuuslain ja YK:n vammaissopimuksen mukaisia kohtuullisia mukautuksia, jotta vammaisen lapsi voi saada yhdenvertaisesti varhaiskasvatusta sekä esi- ja perusopetusta.

Vammaisten oikeuksien komitea on katsonut, että elämänvaiheisiin liittyvien avun ja tuen tarpeiden erottelu vammaispalvelulain mukaisista palveluista olisi syrjivä iän perusteella ja ristiriidassa sopimuksen 1 artiklan kanssa. Mainitun artiklan mukaan sopimuksen tarkoituksena on edistää, suojella ja taata kaikille vammaisille henkilöille täysimääräisesti ja yhdenvertaisesti kaikki ihmisoikeudet ja perusvapaudet sekä edistää vammaisten henkilöiden synnynnäisen arvon kunnioittamista. Artikla sisältää myös vammaisen henkilön määritelmän, jonka mukaan vammaisiin henkilöihin kuuluvat ne, joilla on sellainen pitkäaikainen ruumiillinen, henkinen, älyllinen tai aisteihin liittyvä vamma, joka vuorovaikutuksessa erilaisten esteiden kanssa voi estää heidän täysimääräisen ja tehokkaan osallistumisensa yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa.

Elämänvaiheita koskeva säännös ei rajaisi iän perusteella oikeutta saada vammaispalveluita, vaan niitä olisi mahdollista saada eri ikäisenä ja eri elämänvaiheissa. Perus- ja ihmisoikeuksia koskevan jakson sivuilla 8–13 on kuvattu esityksen vaikutuksia eri elämänvaiheissa oleviin henkilöihin. Vammaispalvelulain 2 §:ään sisältyvä vammaisen henkilön määritelmä on sopusoinnussa vammaissopimuksen määritelmän kanssa.

Myös edellä kuvatut asiakkaan asemaa ja asiakasprosessia koskevat säännökset tulee ottaa huomioon arvioitaessa esitettävän elämänvaiheita koskevan säännöksen suhdetta vammaisten oikeuksien komitean antamiin suosituksiin. Arvioitaessa lain soveltamisalasäännöksen suhdetta YK:n vammaisten oikeuksien sopimukseen tulee ottaa huomioon vammaisten henkilöiden erityisen haavoittuva asema yhteiskunnassa. Sellaisen vammaisen henkilön, joka tarvitsee vammaispalveluita lapsuudesta asti tai useita vuosia elämänsä aikana, riski joutua eriarvoiseen asemaan ja syrjäytyä yhteiskunnassa kasvaa. YK:n vammaisten oikeuksien sopimuksen 5 artiklan mukaan erityistoimia, jotka ovat tarpeen vammaisten henkilöiden tosiasiallisen yhdenvertaisuuden jouduttamiseksi tai saavuttamiseksi, ei katsota yleissopimuksen tarkoittamaksi syrjinnäksi. Myös perustuslaki sallii positiivisen erityiskohtelun silloin, kun sille on hyväksyttävä syy.

Vammaispalvelulaki on alun perin säädetty turvaamaan kaikkein haavoittuvimmassa asemassa olevien vammaisten henkilöiden oikeuksia. Mikäli vammaispalvelulain perusteella järjestettäisiin palveluita myös sellaisiin tavanomaisen elämän tarpeisiin, jotka eivät johdu vamman aiheuttamasta toimintarajoitteesta, hyvinvointialueiden mahdollisuudet kantaa

järjestämislain mukainen palveluiden järjestämisvastuu vaarantuisi ja vammaisten henkilöiden YK:n vammaissopimuksen mukaiset oikeudet jäisivät ainakin osin toteutumatta.

Esityksen perus- ja ihmisoikeusvaikutuksia tulee arvioida myös pidemmällä aikavälillä. Esityksen tarkoituksena on turvata vammaisten ihmisten palveluiden saatavuus ja rahoitus kestäväällä tavalla myös väestörakenteen muuttuessa ja väestön palvelutarpeiden kasvaessa.

YK:n vammaisten oikeuksien komitea on ottanut kantaa valmisteilla olleeseen hallituksen esitysluonnokseen, joka on ollut vasta lausuntokierroksella. Komitealla ei ole ollut käytettävissä esityksen lopullista versiota. Esitystä on muokattu ja täydennetty komitean antamien loppupäätelmien perusteella ottaen huomioon komitean esiin nostamat huolet.

Edellä mainituilla perusteilla hallitus katsoo, että esitys ei ole YK:n vammaissopimuksen vastainen.

Edellä mainituilla perusteilla lakiehdotus voidaan käsitellä tavallisessa lainsäätämisyksessä.

Hallitus pitää kuitenkin suotavana, että perustuslakivaliokunta antaisi asiasta lausunnon.

Perustuslakivaliokunnan lausunto olisi tarpeen sen arvioimiseksi, onko valiokunnan aiempaa esitystä koskevassa lausunnossa PeVL 44/2024 vp - HE 122/2024 vp elämänvaiheita koskevasta säännöksestä tekemä valtiosääntöoikeudellinen huomautus otettu tässä esityksessä asianmukaisesti huomioon. Lisäksi perustuslakivaliokunnan lausunnossa olisi mahdollista arvioida YK:n vammaisten oikeuksien komitean suositusten merkitystä esityksen kannalta.

Ponsi

Edellä esitetyn perusteella annetaan eduskunnan hyväksyttäväksi seuraava lakiehdotus:

Laki

vammaispalvelulain 2 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan vammaispalvelulain (675/2023) 2 §, sellaisena kuin se on osaksi laissa 1075/2024, seuraavasti:

2 §

Lain soveltamisala ja suhde muuhun lainsäädäntöön

Tässä laissa säädetään vammaisille henkilöille järjestettävistä erityispalveluista, jäljempänä *vammaispalvelut*.

Vammaisella henkilöllä tarkoitetaan tässä laissa henkilöä, joka tarvitsee vamman tai sairauden aiheuttaman pitkäaikaisen fyysisen, kognitiivisen, psyykkisen, sosiaalisen tai aisteihin liittyvän toimintarajoitteen johdosta välttämättä apua tai tukea tavanomaisessa elämässä.

Vammaisen henkilön palvelut järjestetään ensisijaisesti sosiaalihuoltolain (1301/2014), terveydenhuoltolain (1326/2010), ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista annetun lain (980/2012), varhaiskasvatuslain (540/2018), perusopetuslain (628/1998) tai muun ensisijaisen lain perusteella.

Tämän lain perusteella järjestetään palveluita niille vammaisille henkilöille, joiden toimintarajoitteesta johtuva välttämätön avun ja tuen tarve poikkeaa kyseessä olevaan elämänvaiheeseen tavanomaisesti kuuluvasta avun ja tuen tarpeesta. Tässä laissa tarkoitetaan elämänvaiheella ihmisen yleiseen elämäntilanteeseen kuuluvaa ajanjaksoa, johon liittyy sille tyypillisiä kehitysvaiheita ja tehtäviä. Elämänvaiheita ovat lapsuus, nuoruus, aikuisuus ja vanhuus. Arvioitaessa oikeutta saada vammaispalveluita eri elämänvaiheissa tulee ottaa huomioon, mitä 1 §:ssä säädetään lain tarkoituksesta. Arvioinnissa tulee lisäksi ottaa huomioon palveluiden jatkuvuus siirryttäessä elämänvaiheesta toiseen. Arviointi tulee tehdä osana yksilöllistä palvelutarpeen arviointiprosessia.

Tämän lain perusteella järjestetään palveluita vain, jos muussa laissa tarkoitetut palvelut eivät ole vammaisen henkilön yksilöllisen palvelutarpeen ja edun kannalta sopivia ja riittäviä. Asiakkaan edusta säädetään sosiaalihuoltolain 4 ja 5 §:ssä.

Ensisijaisen lainsäädännön mukaan järjestettävistä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista voidaan periä maksu sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain (734/1992) mukaisesti. Sen lisäksi, mitä mainitun lain 11 §:ssä säädetään maksun perimättä jättämisestä tai määrätyn maksun alentamisesta, 3 momentissa mainitun lain perusteella järjestetyistä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista määrättävä maksu on jätettävä määräämättä tai perimättä tai sitä on alennettava, jos maksu estää vammaisen henkilön palveluiden yksilöllisen järjestämisen tai vaikeuttaa sitä olennaisesti tai jos siihen on syytä huollolliset näkökohdat huomioon ottaen.

Palveluiden järjestämistä säädetään hyvinvointialueesta annetussa laissa (611/2021), sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä annetussa laissa (612/2021), jäljempänä *järjestämislaki*, ja sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisestä Uudellamaalla annetussa laissa (615/2021).

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

Tämän lain voimaan tullessa vireillä olleet hakemukset käsitellään noudattaen tämän lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä. Tämän lain voimaan tullessa vireillä ollut

muutoksenhakuasia käsitellään loppuun noudattaen tämän lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä. Vuoden 2025 aikana tämän lain voimaan tullessa voimassa olleiden säännösten perusteella tehdyt päätökset pysyvät voimassa niiden voimassaoloajan. Päätökset tulee saattaa tämän lain mukaisiksi vammaisen henkilön aloitteesta tai hyvinvointialueen aloitteesta silloin, kun vammaisen henkilön palvelutarve sitä edellyttää.

Helsingissä 18.9.2025

Pääministeri

Petteri Orpo

Sosiaali- ja terveysministeri Kaisa Juuso

Laki

vammaispalvelulain 2 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan vammaispalvelulain (675/2023) 2 §, sellaisena kuin se on osaksi laissa 1075/2024,
seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

2 §

2 §

*Lain soveltamisala ja suhde muuhun
lainsäädäntöön*

*Lain soveltamisala ja suhde muuhun
lainsäädäntöön*

Tätä lakia sovelletaan erityispalveluiden järjestämiseen niille vammaisille henkilöille, jotka tarvitsevat vamman tai sairauden aiheuttaman pitkäaikaisen fyysisen, kognitiivisen, psyykkisen, sosiaalisen tai aisteihin liittyvän toimintarajoitteen johdosta välttämättä apua tai tukea tavanomaisessa elämässä. Tämän lain perusteella järjestetään palveluita vain, jos muussa laissa tarkoitetut palvelut eivät ole henkilön yksilöllisen palvelutarpeen ja edun kannalta sopivia ja riittäviä. Asiakkaan edusta säädetään sosiaalihuoltolain (1301/2014) 4 ja 5 §:ssä.

Vammaisen henkilön palvelut järjestetään ensisijaisesti sosiaalihuoltolain, terveydenhuoltolain (1326/2010), ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista annetun lain (980/2012), varhaiskasvatuslain (540/2018), perusopetuslain (628/1998) tai muun ensisijaisen lain perusteella.

Ensisijaisen lainsäädännön mukaan järjestettävistä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista voidaan periä maksu siten kuin sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista an-netussa laissa (734/1992) säädetään.

Tässä laissa säädetään vammaisille henkilöille järjestettävistä erityispalveluista, jäljempänä vammaispalvelut.

Vammaisella henkilöllä tarkoitetaan tässä laissa henkilöä, joka tarvitsee vamman tai sairauden aiheuttaman pitkäaikaisen fyysisen, kognitiivisen, psyykkisen, sosiaalisen tai aisteihin liittyvän toimintarajoitteen johdosta välttämättä apua tai tukea tavanomaisessa elämässä.

Vammaisen henkilön palvelut järjestetään ensisijaisesti sosiaalihuoltolain (1301/2014), terveydenhuoltolain (1326/2010), ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista annetun lain (980/2012), varhaiskasvatuslain (540/2018), perusopetuslain (628/1998) tai muun ensisijaisen lain perusteella.

Sen lisäksi, mitä sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain 11 §:ssä säädetään maksun perimättä jättämisestä tai määrätyn maksun alentamisesta, 2 momentissa tarkoitetun lain perusteella järjestetyistä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista määrättävä maksu on jätettävä määräämättä tai perimättä tai sitä on alennettava, jos maksu estää vammaisen henkilön palveluiden yksilöllisen järjestämisen tai vaikeuttaa sitä olennaisesti tai jos siihen on syytä huollolliset näkökohdat huomioon ottaen. (30.12.2024/1075)

Palveluiden järjestämisvastuusta säädetään hyvinvointialueesta annetussa laissa (611/2021), sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä annetussa laissa (612/2021), jäljempänä järjestämislaki, ja sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisestä Uudellamaalla annetussa laissa (615/2021).

Tämän lain perusteella järjestetään palveluita niille vammaisille henkilöille, joiden toimintarajoitteesta johtuva välttämätön avun ja tuen tarve poikkeaa kyseessä olevaan elämänvaiheeseen tavanomaisesti kuuluvasta avun ja tuen tarpeesta. Tässä laissa tarkoitetaan elämänvaiheella ihmisen yleiseen elämänkulkuun kuuluvaa ajanjaksoa, johon liittyy sille tyypillisiä kehitysvaiheita ja tehtäviä. Elämänvaiheita ovat lapsuus, nuoruus, aikuisuus ja vanhuus. Arvioitaessa oikeutta saada vammaispalveluita eri elämänvaiheissa tulee ottaa huomioon, mitä 1 §:ssä säädetään lain tarkoituksesta. Arvioinnissa tulee lisäksi ottaa huomioon palveluiden jatkuvuus siirryttäessä elämänvaiheesta toiseen. Arviointi tulee tehdä osana yksilöllistä palvelutarpeen arviointiprosessia.

Tämän lain perusteella järjestetään palveluita vain, jos muussa laissa tarkoitetut palvelut eivät ole vammaisen henkilön yksilöllisen palvelutarpeen ja edun kannalta sopivia ja riittäviä. Asiakkaan edusta säädetään sosiaalihuoltolain 4 ja 5 §:ssä.

Ensisijaisen lainsäädännön mukaan järjestettävistä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista voidaan periä maksu sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain (734/1992) mukaisesti. Sen lisäksi, mitä mainitun lain 11 §:ssä säädetään maksun perimättä jättämisestä tai määrätyn maksun alentamisesta, 3 momentissa mainitun lain perusteella järjestetyistä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista määrättävä maksu on jätettävä määräämättä tai perimättä tai sitä on alennettava, jos maksu estää vammaisen henkilön palveluiden yksilöllisen järjestämisen tai vaikeuttaa sitä olennaisesti tai jos siihen on syytä huollolliset näkökohdat huomioon ottaen.

Palveluiden järjestämisvastuusta säädetään hyvinvointialueesta annetussa laissa (611/2021), sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä annetussa laissa (612/2021), jäljempänä järjestämislaki, ja sosiaali- ja

Voimassa oleva laki

Ehdotus

terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisestä Uudellamaalla annetussa laissa (615/2021).

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

Tämän lain voimaan tullessa vireillä olleet hakemukset käsitellään noudattaen tämän lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä. Tämän lain voimaan tullessa vireillä ollut muutoksenhakuasia käsitellään loppuun noudattaen tämän lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä. Vuoden 2025 aikana tehtyt tämän lain voimaan tullessa voimassa olleiden säännösten perusteella tehtyt päätökset pysyvät voimassa niiden voimassaoloajan. Päätökset tulee saattaa tämän lain mukaisiksi vammaisen henkilön aloitteesta tai hyvinvointialueen aloitteesta silloin, kun vammaisen henkilön palvelutarve sitä edellyttää.
